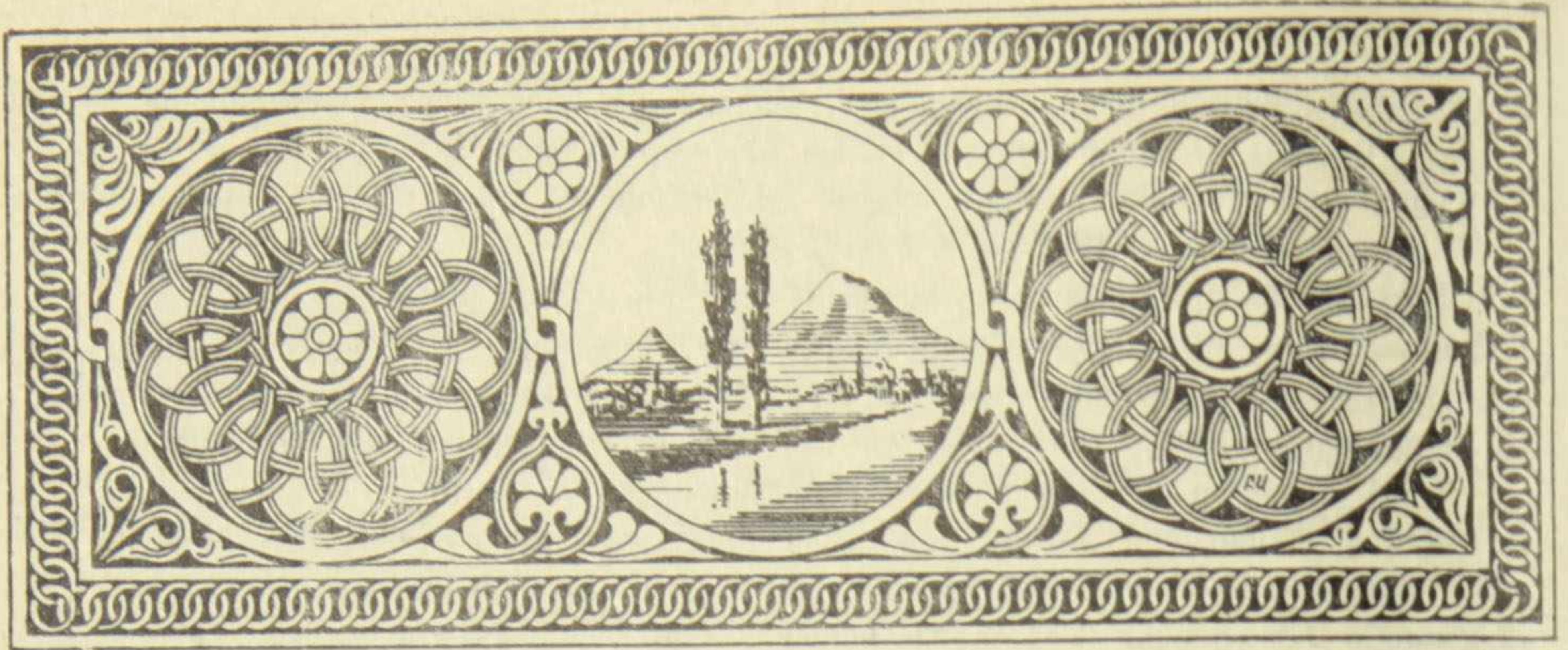

Կ. Մ. ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱԶԻԱՆԶԱՅՈՒ «ՅԱՂԱԳՍ ԱՂՔԱՏԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ» ԾԱՌԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գրիգոր Նազիանզացու «Յաղագս աղքատասիրութեան» ճառի հայերեն թարգմանությունը իբրև թարգմանական հուշարձան ինքնին կարևոր լինելուց բացի, այն էական նշանակություն ունի հայոց ինքնուրույն մատենագրության այլևայլ խնդիրների քննության առումով¹: Պարզվում է, որ նշված ճառը հայերեն թարգմանությամբ գիտեն և նրանից՝ օգտվում են Հովհան Մանդակունին², Գրիգոր Նարեկացին³, Ներսես Շնորհալին⁴ և ուրիշները: Գր. Նազիանզացու ճառի հայկական միջավայրում ունեցած տևական կենսագործունեության մասին են վկայում նաև պահպանված հայերեն մեկնություններն ու լուծմունքները, որոնք միաժամանակ միջնադարյան գնահատության ինքնատիպ նմուշներ են⁵:

¹ Մույն հուշարձանի թարգմանության առանձնահատկություններին՝ ժամանակին ու բնույթին, բառագանձի ինքնատիպությանն ու հայոց միջնադարյան գրականության հետ ունեցած առնչակցությանն անդրադառնալու ենք առանձին:

² Տե՛ս ձեռ. № 4716, էջ 112ա—116ա, հմմտ. Տեառն Յովհաննու Մանդակունույ հայոց հայրապետի Ճառք, ի Վենետիկ, 1860, էջ 47—56:

³ Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի Մեկնութիւն երգոց երգոյն Սողոմոնի (տե՛ս Սրբոյ հօրն մերոյ Գրիգորի Նարեկայ վանից վանականի Մատենագրութիւնք, ի Վենետիկ, 1840, էջ 271—367):

⁴ Տե՛ս ձեռ. № 579, էջ 48ա, հմմտ. Ընդհանրական թուղթք սրբոյն Ներսիսի Շնորհալույ, Յերուսաղէմ, 1871, էջ 261:

⁵ Ձեռ. № 59, էջ 69ա—71ա, հմմտ. ձեռ. № 1480, էջ 158ա—159ա:

«Յաղագս աղքատասիրութեան» ճառի հայերեն թարգմանությունը պահպանվել է տասնչորս ընդօրինակությամբ, տասը գրչագիր պահվում է Երևանի Մատենադարանում: Սույն հրատարակության հիմքում ընկած են Մաշտոցի անվան Մատենադարանի հետևյալ գրչագրերը⁶:

1 Ձեռ. № 2600 (Գր. Աստուածաբան, ճառք, ԺԲ դ., 1677 թ., էջ 181բ—220բ)—Ա

2 № 946 (Գր. Աստուածաբան, ճառք, XII դ., էջ 225ա—278ա)—Բ

3 № 1500 (Ծառընտիր, 1283 թ., էջ 752ա—758ա)—Գ

4 № 2601 (Ժողովածու, XIII—XIV դդ., էջ 69բ—73բ)—Դ

5 № 993 (Ծառընտիր, 1456 թ., էջ 330բ—332բ)—Ե

6 № 8215 (Ժողովածու, 1734 թ., էջ 82բ—90բ)—Զ

7 № 7943 (Գր. Աստուածաբան, ճառք, 1787 թ., էջ 97բ—117բ)—Է

8 № 9593 (Գր. Աստուածաբան, ճառք, XIX դ., էջ 172—207)—Ը

9 № 7313 (Ծառընտիր, 1835 թ., էջ 77բ—88ա)⁷—Թ

Հրատարակվող բնագիրը հիմնականում ներկայացնում է հնագույն ամբողջական գրչագրի (ձեռ. № 2600—Ա) պահպանված վիճակը: Ասում ենք հիմնականում, որովհետև, ինչպես ցույց են տալիս տարբերությունները, քիչ չեն մասնա մյուս գրչագրերով պայմանավորված միջամտություններն ու անհրաժեշտ փոփոխությունները: Բնագրի համեմատության համար հիմք ենք ընդունել «PG» շարքի մեզանում եղած միակ հրատարակությունը⁸:

A181v

// ՅԱՂԱԳՍ ԱՂՔԱՏԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ

5

10

A182r

Ա Արք եղբարք եւ աղքատակիցք, քանզի աղքատք ամենեքեան եւ աստուածային շնորհին կարատեալք, թէպէտեւ այլ քան զայլ յառաջադէմ ունել, թուի փոքրումք չափովք չափեալք՝ ընկալալք յաղագս աղքատասիրութեան զբանս, մի՛ աղքատաբար, այլ առատապէս, զի զարքայութիւն երկնից ճոխանայցէք, աղաթակից լերուք եւ մեզ առատաբար զայս ձեզ մատակարարել, եւ կերակրել բանիւս զձեր անձինս, եւ բրդել քաղցելոցդ զհոգեւոր հացս: Եթէ յերկնուստ կերակուրն անձրեւիցի՝ որպէս Մովսէս առաջինն այն եւ զհաց հրեշտակաց շնորհեալք¹, եւ եթէ հացիւք սակաւուք յանապատի կերակրեալս մինչեւ յա//գեցումն² եւ քերս՝ որպէս Յիսուս յետոյ ճշմարիտ հացն եւ ճշմարիտ կենացն պատճառ: Արդ՝ է ոչ յոյժ դիրին զառաքինութեանցն զյաղթողն գտա-

⁶ «Մշո ճառընտիրում» պահպանված հատվածական ընդօրինակությունը (էջ 595—602) գրչագրի ժամանակավոր անմատչելիության պատճառով համեմատությունից դուրս է մնացել:

⁷ Չորս գրչագիր պահվում են արտասահմանյան հավաքածուներում, ընդ որում՝ երկու ձեռագիր Վիեննայի Մխիթարյան Մատենադարանում (ձեռ. № 217, 1848—49 թթ., էջ 256ա—265ա, № 228, 1847 թ., էջ 122բ—126բ), երկու գրչագիր էլ Երուսաղեմի հայոց սուրբ Հակոբյանց վանքում (ձեռ. № 1268, 1167 թ., էջ 365—449, № 2318 XVII—XVIII դդ., էջ 176—194):

⁸ St' u Migne, Patrologiae cursus completus, Series graeca t. 35, p. 857—909.

¹ Հմմտ. Սաղմ. ՀԷ, 25:

² Հմմտ. Մատթ., ԺԴ, 15:

նել եւ նմա տալ գերիցութիւնն, եւ զյաղթանակն որպէս, եւ ոչ ի մարգս բազմաձաղիկս, եւ յանուշահոտս զծաղկացն գեղեցկագոյնն, եւ զանուշահոտագոյնն: Այլ երբեմն այլոյ զհոտոտելիսն, զտեսանելիսն առ ինքն ձգելով եւ նախ քան զհատանելն հաւանեցուցանելով եւ, զոր ասեմս, այսպիսի ինչ է:

5

Բ Բարութք է հաւատ, յոյս, սէր³ եւ վկայ⁴ հաւատոյն Արքահամ, արդարացեալն հաւատովն եւ յուսոյն⁵, Էնովս, որ առաջին յուսացաւ կոչել զանուն Տեառն⁶ եւ ամենայն արդարքն, որք յաղագս յուսոյն չարչարեցան: Եւ սիրոյ, աստուածայինն առաքեալ, համարձակեալ ինչ եւ ընդդէմ // ինքեան յաղագս Իսրայէլի, եւ աստուածայինքն սէր կոչեցեալ⁷: Բարութք է աստարասիրութիւն, եւ վկայ յարդարսն, Ղովտ Սողոմագին, եւ ոչ սողոմացի արինական, եւ ի մեղաւորս, Հոաար բոզ, եւ ոչ բոզ յաւժարութեամբն՝ յաղագս աստարասիրութեանն գովեալ եւ ապրեալ: Բարութք է

A182v 10

15

եղբայրասիրութիւնն, եւ վկայ Յիսուս, որ ոչ եղբայր միայն այլ եւ չարչարանս յաղագս մեր կրեալ: Բարութք է մարդասիրութիւն, եւ վկայ նոյն ինքն Յիսուս, որ ոչ արար միայն զմարդն ի գործս բարիս⁸, եւ զկերպարանն ընդ հողոյս լծակցեաց առաջնորդ գեղեցկացն, եւ վերնայնոյն առիթ, այլ եւ լեալ յաղագս մեր մարդ: Բարութք է երկայնմտութիւն, եւ վկայ ինքն Յիսուս, որ ոչ զլեզունքս երամակիցն միայն հրաժարեցոյց զհակառակսն ի վերայ //

20

A183r

յարուցեալս եւ զբռնացեալսն, եւ ոչ Պետրոսի յատուկ սաստեաց, որ Էսո գտորն⁹, այլ եւ զունկնն բժշկեաց վիրավորեցելոյն¹⁰: Զսոյն եւ Ստեփանոս՝ յետոյ Քրիստոսի աշակերտն, աղաւթեաց: Բարութք է հեզութիւն, եւ վկայեցեն Մովսէս¹¹ եւ Դաւիթ¹², ի յայսմիկ նախքան զայլսն վկայեալք, եւ սոցա վարդապետն, որ ոչ հակառակէր, եւ ոչ աղաղակէր, եւ ոչ ի հրապարակսն զձայն արձակէր¹³, եւ ոչ լծակոծիվ լինէր առ տարողսն:

25

Գ Բարութք է նախանձ, եւ վկայէ Փենեէս, զՄադիանացին¹⁴ հանդերձ Իսրայէլացւովն խոցելով, զի ի բաց բարձցէ զթշնամանքս որդւոցն Իսրայէլի, եւ որ անուանեցան յաւժարամտութեամբն յետ նորա ասելով՝ նախանձելով նախանձեցալ զնախանձ Տեառն¹⁵ եւ նախանձեցուցանեմ զձեզ աստուծոյ նախանձուն¹⁶: Եւ ոչ ասեին միայն զայսոսիկ, այլ եւ կրէին: // Բարութք է կրանաւո-

30

A1 3 :

³ Հմմտ. Կորնթ., I, ԺԳ, 13:

⁴ Թարգմանությունից դուրս է մնացել «Այս երեքը» (էջ 860) հարակից կապակցությունը:

⁵ Հմմտ. Ծնունդք, ԺԵ, 6:

⁶ Հմմտ. Ծնունդք, Դ, 26:

⁷ Հմմտ. Յովհ., I, Դ, 8:

⁸ Հմմտ. Եփես., Բ, 10:

⁹ Հմմտ. Ղուկ., ԻԲ, 50:

¹⁰ Հմմտ. Ղուկ., ԻԲ, 51:

¹¹ Հմմտ. Թիմ., ԺԲ, 3:

¹² Հմմտ. Սաղմ., ԾԼԱ, 1:

¹³ Հմմտ. Եսայի, ԽԲ, 2, հմմտ. ԾԳ, 7:

¹⁴ Հմմտ. Թիմ., ԻԵ, 7:

¹⁵ Հմմտ. Թագաւ., III, ԺԹ, 14:

¹⁶ Հմմտ. Կորնթ., II, ԺԱ, 2:

րութիւն, եւ հաւանեցուցէ զքեզ Պաղոս, որ տակաւին եւս զինքն
 դաստիարակէր, եւ զարհուրեալ էր յաղագս Իսրայէլի, որ յին-
 քեանս վստահանայինն եւ թուանային մարմնովն: Եւ Յիսուս
 ինքն, որ պահէրն եւ փորձեալ լինէր, եւ յաղթէր փորձողին: Բար-
 5 ւոք աղաւթ եւ տքնութիւն, եւ հաւանեցուցէ զքեզ Աստուած
 տքնեալ նախքան զչարչարանսն եւ աղաւթեալ: Բարոք սրբու-
 թիւն եւ կուսութիւն, եւ հաւանեցուցէ զքեզ Պաղոս յաղագս այ-
 սոցիկ արինադրելովն, եւ առիթ լինելով արդարապէս ամուսնու-
 թեան, եւ անամուսնութեան: Եւ Յիսուս ինքն ի Կուսէ ծնեալ, զի
 եւ զծնունդն պատուեցէ, եւ նախապատուեցի կուսութիւնն: Բար-
 10 ւոք ժուժկալութիւն, եւ հաւանեցուցէ զքեզ Դաւիթ, յորժամ ժուժ-
 կալեաց ի Բեթղէմ ջրոյն¹⁷, այլ նոյն//րեաց միայն զջուրն՝ ոչ
 ներելով զհօր լնու զախտն այլոց արեամբն:

A154r

Դ Բարոք ամայութիւն եւ լոութիւն, եւ վարդապետ է ինձ
 Կարմեղացին Հէղիու, եւ անապատն Յովհաննու¹⁸, Յիսուսի լեառ-
 15 նըն, յոր բազում անգամ ի վեր ելեալ երեւի եւ ըստ հանդարտու-
 թեանն առանձինն լինելով¹⁹: Բարոք եւ ինքն արհամարհութիւնն,
 եւ ուսուցանէ զիս Հէղիաս հանգուցեալ առ այրոյն,, Յովաննէս ստե-
 տով ուղտութ ծածկեալ²⁰ Պետրոս սակաւ լումայիւք գնովք ոլոռանց
 կերակրեալ: Բարոք խոնարհամտութիւն, եւ յոլովք այսմիկ, եւ բա-
 20 զում ուստեք արինակք, եւ նախքան զայլսն, ամենեսեան փր-
 կիչն եւ տէր, որ ոչ նուաստացոյց միայն զինքն մինչեւ ի ծառայի
 կերպարանսս, եւ ոչ զերեսս եղ ընդ ամաւթով // եւ ընդ թքովքն²¹,
 եւ ընդ անարէնս համարեցաւ, որ զաշխարհս մաքրէր մեղաց,
 այլ եւ զաշակերտացն լուաց զոտս²² ծառայական ձեով: Բարոք
 25 անստացուածութիւն եւ ընչիցն արհամարհանք, եւ վկայէ Զա-
 քէոս, եւ Քրիստոս ինքն, յորոց մին, ի մտանելն Քրիստոսի, սա-
 կաւ ինչ նուազ զամենայն պտղաբերեաց, եւ միսն զընչեղին
 զկատարելութիւն յայսմիկ սահմանեաց: Եւ համառատագոյն եւս
 յաղագս այսոցիկ ասել. բարոք տեսութիւն, բարոք գործք. մին
 30 աստի յարուցանելով ի սրբութիւն սրբութեանցն գնացուցանէ, եւ
 զմիտս մեր առ ազգակիցն ի վեր տանի, եւ միսն, զՔրիստոս
 ընդունելով, բժշկէ, եւ գործովք զսիրելութիւնն յանդիման կացու-
 ցանէ:

A184v

Ե Այսոցիկ իրաքանչիւր ուրութ մի է փրկութեանն ճանա-
 A185 35 պարհ, // եւ առ ոմն ի հնձանացն ամենայն իրաւք բերէ ի յա-
 ւիտենականացն եւ երանելեաց: Եւ զի որպէս զանազանք են
 վարուցն յաւժարութիւնք, նոյնպէս եւ արեւվանք բազումք առ
 Աստուծոյ, ըստ արժանատրութեանն իրաքանչիւր ոմեք բաժա-
 նին եւ որոշին²³: Ոմն զայս ուղղեցէ առաքինութիւն, եւ ոմն
 40 զայն, եւ միսն զյոլովս, եւ այլ ոք զամենեսեան, եւ եթէ իցէ կա-

¹⁷ Հմմտ. Թագաւ., II, ԻԳ, 15:

¹⁸ Հմմտ. Ղուկ., Ա, 80:

¹⁹ Հմմտ. Մատթ., ԺԴ, 23:

²⁰ Հմմտ. Մատթ., Գ, 4:

²¹ Հմմտ. Եսայի, Ծ, 6:

²² Հմմտ. Յովհ., ԺԳ, 5:

²³ Հմմտ. Յովհ., ԾԴ, 2:

րողութիւն, միայն ճանապարհորդեացէ, եւ փափագեացէ յառաջա-
դիմութեանն, եւ ըստ ոտինն զհետ երթիցէ գեղեցկապէս առաջ-
նորդի, եւ ուղղչի, որ նեղ ճանապարհան, յընդարձակութիւնն
տանի անդ երանութեանն: Ապա եթէ պարտ իցէ Պատուոսի եւ
5 մին Բրիստոսի հաւանելով, առաջին պատուիրանացն եւ մեծ,
իբրեւ գլուխ արինաց²⁴ եւ մարգարէից զւերն իմանալ, զսորա
A185v զարատրագոյնն գտանեմք // զաղքատասիրութիւնն, եւ առ ազ-
գակիցս զբարեգթութիւնն եւ զախտակցութիւնն: Եւ վասն զի ոչ
միով իւրք յէիցս, որպէս ողորմութեամբ, Աստուած սպասաւորի,
10 զի եւ ոչ ընտանեգոյն այլ ինչ քան զայս է աստուծոյ, որոյ ողոր-
մութիւն եւ ճշմարտութիւն գնան առաջի²⁵, եւ որում երգելի է գո-
ղորմութիւն իրաւանցն²⁶: Եւ ոչ այլով իւրք առաւել, քան մարդա-
սիրութեամբ զմարդասիրութիւնն տայ յարդարոյն անդրէն չա-
փեալ, եւ եղեալ ի լծակս կշոռց զողորմութիւնն²⁷:

15 Զ Արդ՝ ամենայն աղքատաց բանալի է զգութսն եւ յորոց
դէպ իցէ պատճառաց, զի չարչարիցին ըստ այնմ, եթէ խնդալ
ընդ խնդացեալսն, եւ լալ ընդ լացեալսն²⁸, հրամանի պատուի-
րանին: Եւ ի ներքս բերել մարդկան եղելոց զմարդիկ զհանգա-
A186r նակ քաղցրութեանն, եթէ յաղագս այրութե//անն պէտս ունիցին
20 այսմիկ, եթէ վասն որբութեան, եւ եթէ յաղագս խակութեան տե-
րանցն, եթէ իշխանացն յանդգնութեան, եթէ հարկահանացն ան-
մարդութեան, եթէ աւագակացն պիղծ սպանութեանցն, եթէ գո-
ղոցն անյագութեան, եթէ զրպարտութեանն յարքունիս, եթէ նա-
ւաբեկութեանն: Վասն զի ամենեցուն նմանապէս ողորմել, որք
25 եւ նոյնապէս հայիցին ի մեր ձեռս, որպէս եւ մեք՝ յԱստուծոյ, յա-
ղագս որոց արդեաք մաղթեացուք: Քան զայսոսիկ զամենեւեան,
որք ոչ ըստ արժանաւորութեանն չարչարին, սովորութեամբ
թշուառանալն, որք արդարեւ են ողորմելիք: Բայց առաւելապէս
որք ի մեծագունէ յախտէն են ապականեալք եւ մինչեւ ի մար-
30 մինս, եւ յոսկերսն, եւ յուղեղն, իբրեւ ի հակառակ իմն պատու-
հասէ անցեա//լք, եւ մատնեալք ի չարեացն, եւ յանհաւատալի,
եւ ի նուաստ մարմնոյս յայսմանէ: Եւ կամ թէ որպէս լծակցեցայ՝
ոչ գիտեմ, եւ զհարդ կերպարան Աստուծոյ եմ, եւ ընդ կառոյս
զանկեալ եմ, եւ բարեկրեալ պատերազմիմ, եւ վտանգիմ պա-
35 տերազմեալ, զոր իբրեւ զժառայակից սիրեմ, եւ որպէս ի թշնամ-
ւոյ ի բաց դառնամ: Յորմէ իբրեւ ի կապանաց փախչիմ եւ իբրեւ
ժառանգակցէ ամաչեմ, հաշտել հակառակեմ, եւ ոչ ունիմ որով
գործակցաւ առ ի գեղեցկագոյնսն վարիցիմ, գիտելով յոր ինչ
եղեն, եւ եթէ պարտ եւ արժան է ինձ առ Աստուած ի վեր ելանել
40 ի ձեռն գործոցն:

Է Խնայեմ իբր ի գործակից եւ ոչ ունիմ զհարդ փախեաց
ի վերայ յառնելոյն, եւ կամ որպէս մի գուցէ յԱստուծոյ անկայց
ծանրացեալ կապանաւքս ի վայր ձգողաւք, եւ ի ստորինսս քար-

²⁴ Հմմտ. Մատթ., ԻԲ, 36:

²⁵ Հմմտ. Սաղմ., ԶԸ, 15:

²⁶ Հմմտ. Ովսէէ, ԺԲ, 6:

²⁷ Հմմտ. Եսայի, ԻԸ, 17:

²⁸ Հմմտ. Հոովմ., ԺԲ, 15:

- A187r 2ողաւք ի յատակս: Թշնա//մի է բարեհաշտ, եւ բարեկամ՝ դրժող:
Ով լծակցութեանս եւ ատարութեանս: Յորմէ երկնչիմն՝ շուրջ
փարիմ եւ զոր սիրեմն՝ զարհուրիմ: Նախքան զպատերազմելն
հաշտիմ եւ յառաջ, քան զխաղաղանալն, ի բաց կամ: Զի՞նչ է
5 յիս իմաստութիւնս, եւ կամ զի՞նչ մեծ խորհուրդս այս: Զի՞նչ կա-
մի կերպարան զմեզ լեալ Աստուծոյ եւ ի վերուստ հոսեալս, զի
մի՛ յաղագս պատուոյն ամբարտաւանեալք, եւ վերամբարձեալք
արհամարհիցեմք զարարիչն, մարմնոյս պատերազմաւ եւ կոռոյ-
տո նոյն ինքն հայել, եւ զլծակցեալ զտկարութիւնն դաստիարա-
կութիւնն պատուոյն: Զի՞ տեսանիցեմք զմեզ ինքեանս մեծս լե-
10 ալս երկրաւորս եւ երկնայինս, ժամանակեալս եւ անմահս, ժա-
նանգաւորս լուսոյ եւ հրոյ եւ կամ եթէ խաւարի, յոր կողմ երբէք
եւ հակա//միտիցեմք: Այսպիսի է խառնուածս եւ յաղագս այսո-
ցիկ, որպէս ինձ երեւի, զի յորժամ ամբարտաւանիցեմք վասն
15 պատկերին, յաղագս հողոյս զիջանիցիմք: Զայսոսիկ, որ ախոր-
ժիցեն, իմաստասիրեացէ, եւ մեք ընդ նմա իմաստասիրեացուք ի
դէպ ժամանակի:
- Ը Բայց այժմ, որ ինձ ասել բանս յարձակեցաւ, յաղագս մե-
րոց վտանգեցելոց մարմնոցս եւ իմոյ տկարութեանս յատարացն
20 չարչարանս, բժշկելի է, եղբարք, զազգակիցս եւ զծառայակիցս:
Զի թէպէտ իբրեւ զթշնամոյ ամբաստան եղեց յաղագս ախտին,
այլ իբրեւ զբարեկամ խնամեմ վասն կապակցութեանն: Եւ բժըշ-
կելի է եւ ոչ նուազ զընկերացն, քան եթէ իւրաքանչիւր ումեք
զիրն, յառողջիցն եւ ի նմին ախտէ ծախեցելոցն: Վասն զի ամե-
25 նեքեան մի եմք ի Տէր, եթէ ճոխ եւ եթէ աղքատ, եթէ ծառայ, եւ
եթէ ա//զատ, եթէ առողջ, եւ եթէ չարաչար ունիցի զմարմինն:
Եւ մի գլուխ ամենեցուն, յորմէ ամենայն, Քրիստոս: Եւ որպէս են
իրերաց անդամք, նոյնպէս եւ իւրաքանչիւր ոք իւրաքանչիւրուք,
եւ ամենեցուն ամենեքեան²⁹: Ապա ուրեմն ոչ է անտես առնելի
30 եւ ոչ անխնամելի զանկեալն ի հասարակաց տկարութիւն, եւ
ոչ սիրելի առաւել, զի մեզ բարոք ունի մարմինս, եւ կամ սգալի,
զի թշուառապէս եղբարցն: Եւ վարկանելի է մի զգուշութիւն լեալ
մերոցս մարմնոց եւ հոգւոց, ի նոսա մարդասիրութիւնն: Եւ զի-
տեմք այսպէս:
- 35 Թ Այլոց մի միայն ողորմելի է տարակուսանքն, զոր թերեւս
արդեւք կամ ցաւ, կամ ժամանակ, կամ սիրելի, կամ ազգակից,
կամ ժամանակի փոփոխումն լուծանիցէ: Իսկ որոց այս ոչինչ
նուազ եւ կամ թէ առաւել էս, որք անցաւելն եւ ազնել ինքեանց
// ի կարեւորսն հանդերձ մարմնովքն զրկեցան, եւ մեծագոյնս
40 միշտ առաւել, քան զնոյն ինքն տկարութեանն երկիւղն կամ եթէ
ինչ առողջութեանն յոյսն, որպէս զի փոքր ինչ ազնիցի ի յու-
սոյն, որ միայն թշուառացելոցն ի դէղ: Եւ առաւել աղքատու-
թեամբն, եւ ցաւն էս երկրորդ չար, եւ քան զչարսն փախչելի
էս, եւ ծանրագոյն, եւ ի նզովս յոլովից առ ձեռն պատրաստա-
45 գոյն: Եւ երրորդ՝ զի ոչ մերձանալիս զնոսա լեալս, եւ ոչ տեսա-
նելիս յոլովից, այլ փախչելիս, եւ գարշելիս, եւ որպէս ի բաց

A189r 5

դառնալիս, որ եւ քան զախտսն նոցա է ծանրագոյն յորժամ
զգայցեն, յաղագս թշուառութեանն եւ զատելութիւնն: Արդ՝ եւ
եւ ոչ առանց արտասուաց բերեմ զայնախեացն զախտն, եւ յի-
շատակաս վտանգիմ: Կրեցէք եւ դուք զսոյն, զի արտասուաք //
յարտասուացն փախչիցիմք եւ ախտացելովք՝ մերձաւորաց: Գի-
տեմ զի, որք մի անգամ քրիստոսաւերք եւ աղքատաւերք էք,
եւ զԱստուծոյ եւ առ ի յԱստուծոյ զողորմելն ընդունիք, եւ վկայք
դուք ախտին:

10

15

A189v

20

25

A190r 30

35

A190v

40

45

Ժ Առաջիկայ աչաց մերոց տեսութիւն դժնդակ եւ ողորմելի,
եւ ամենեցուն, բայց ի գիտողացն, անհաւատալի, մարդիկ մե-
ռեալք եւ կենդանիք, ծայրատեալք յոյլիւք մարմնոյն մասամբք,
ոչ ոչք ոմանք էին, եւ ոչ ուստի իցեն սուղ ինչ նուազ ծանու-
ցեալք, մանավանդ երբեմն մարդկան թշուառութեան նշխարք,
զհարս եւ զմարս, եւ զեղբարս, եւ զտեղիս, իւրեանց ծանաւթու-
թիւն ասելով: Եւ այսր անուան, եւ այս անուն է իմ մայր, եւ այս
է իմ անուն, եւ դու երբեմն իմ բարեկամ եւ ծանաւթ: Եւ զայս
գործեն, վասն զի ոչ ունին առաջին պատկերաւն ծանաւթանալ:
Մարդիկ շուրջ հաշ//մեալք եւ ի բաց բարձեալք ինչք, ազգակ-
ցութիւն, բարեկամք, նոյն ինքեանք մարմինքն: Մարդիկ, որք
յամենեցունց ողորմին ինքեանք եւ ատելիք են նմանապէս, ոչ
ունին, զոր արդեւք մանաւանդ ողբայցեն, զոր ոչն եւս ունիցին
ի մարմնոյն, եթէ որք կայցեն մնայցենն, զորս զառաջագոյն
վատնեաց ախտն, եթէ որք ախտին կայցեն: Զի ոմանք ծախե-
ցան դժընդակապէս, եւ կէսք պահին եւս դժընդակագոյնք: Ո-
մանք անցեալ գնացին նախ քան զգերեզմանն եւ զայլսն ոչ որ
է, որ տայցէ գերեզմանին: Վասն զի եւ որ յոյժ քաղցր եւ աղ-
քատաւեր է՝ առ նոսա լինի անվշտանալի: Եւ յայսմիկ միայն
մոռանամք մարմինք լեալք, եւ զմարմին տկարութեան զգեցեալք,
եւ այնքան կարատանամք բժշկել զազգակիցն, մինչ զի եւ մե-
րոց մարմնոցս զ//գուշութիւն, զի նոցանէ փախուստն կարծել: Եւ
ի մեռեալ որ վաղագոյն անդրէն մերձեցաւ, եւ նոյն թերեւս նե-
խեալ, եւ կենդանեացն վշտաց ոչ համբերեաց նեխեալ մարմնոցն,
եւ դայոյիւք լցեալ ներեաց: Բայց ի նոցանէ յոյժ զարութեամբ
փախչիմք (ո՛վ անմարդութեանն), զի եւ զնոյն մեք ձգեմք,
զաղ, սակաւ ինչ նուազ դժուարելով նոքա:

ԺԱ Ո՞ քան զհայր հարազատագոյն, եւ կամ՝ ո՞ քան զմայր
վշտակցագոյն: Այլ փակեցաւ ի նոցանէ բնութիւնն, եւ հայրն
զմանուկ զիւր, զոր ծնաւ, զոր սնոյց, զոր ակն ունել ի կենացս
միայն վարկաւ, յաղագս որոյ բազումս Աստուծոյ եւ յոյլով ան-
գամ աղաւթեաց, այնքան ողբայ, այլ սակայն ի բաց հալածէ
զմին կամաւք եւ զմիւսն՝ բռնադատեալ: Եւ մայրն յիշէ զերկունսն,
եւ աղիքն գալարին, եւ կոչէ // յոյժ ողորմելով, եւ առաջի եղեալ,
ողբայ իբրեւ զմեռեալ զկենդանին: Որդեակ, ասելով թշուառա-
կան եւ թշուառացելոյ մարս, զոր յինէն բաժանեաց դառնապէս
ախտդ, որդեակ ողորմելի, որդեակ, զոր գահից եւ լերանց եւ
անապատից սնուցի, ընդ գազանս բնակեցես, եւ ծածկոյթ քեզ
վէմ, եւ ի մարդկանէ զքեզ տեսցեն միայն բարեպարիշտք, եւ
զայնոսիկ զՅովբայ զողորմելի զբանսն բարբառի: Ընդէ՞ր ստեղ-

5 ծար յորովայնի մարս եւ յարգանդէս արտաքս ելէր, եւ ոչ վաղ-
 վաղակի կորէար³⁰, ընթացեալ ընդ ծննդեանն անդէն եւ մահն:
 Ընդէ՛ր ոչ անցեալ գնացեր տարածամ նախքան զճաշակելոյ քեզ
 10 Ի չար կենացոյ: Հի՛մ հանդիպեցան քեզ ծնունդք: Ընդէ՛ր եղեւ
 քեզդ Ի ելն զստինս³¹, թշուառութեամբ կեալ հանդերձելումդ եւ
 15 զկեանս քան զմահ չարագոյնս: Զայսոսիկ ասէ եւ // արձակէ
 աղբիւրս արտասուաց, եւ գիրկս արկանել կամի թշուառականն,
 քայց երկնչի Ի յորդոյս մարմնոյ իբրեւ Ի պատերազմողէ: Ամե-
 20 նայն բազմութեանն հակառակ աղաղակք եւ հալածմունք, ոչ
 ընդդէմ զրկողացն, այլ հակառակ թշուառացելոցն լինին: Եւ ընդ
 սպանողի եղեւ որ արդէք բնականից եւ շնացողին ետ ոչ Ի յար-
 կէն միայն, այլ եւ Ի սեղանոյն, եւ կենացն հաղորդ զսեղանա-
 կապուտն էառ, եւ որ յայտնէ ինչ նմա զչար դաշնաւոր եղեւ:
 Բայց զայսպիսոյն զախտն, որպէս բամբասանաց, ոչ ինչ տըրտ-
 15 մեցուցանողի Ի բաց դառնայ: Եւ առաւել եւս ունի ախտին չա-
 րութիւնն, եւ զանմարդութիւնն իբրեւ զազատութիւն ողջունեմք,
 իսկ զախտակցութիւնն իբրեւ զգարշելի ինչ անպատուեմք:
 ԺԲ Ի բաց հալածին Ի քաղաքաց, վարին արտաքս Ի տանց,
 20 Ի հրապարա//կաց, Ի ժողովոց, Ի ճանապարհաց, Ի տանից, Ի
 գինարբուաց, (ո ախտին) Ի նմին ինքն Ի ջրոյ: Եւ ոչ աղբերք
 հոսին, նոցա հասարակաց առ այլ մարդիկ, ոչ գէտք հաւատա-
 ցեալ լինին ոչ ինչք ձգեալք Ի գարշութենէն: Եւ որ հրաշափա-
 րագոյնն է, իբրեւ զգարշելի սպանողս հալածեմք, եւ որպէս ո-
 35 չինչ տրտմեցուցանողս դարձեալ առ մեզ ինքեանս դարձուցա-
 նեմք, ո՛չ բնակութիւն բաշխեմք, ո՛չ հարկաւոր կերակուրս, ո՛չ
 բժշկութիւնս վիրացն, ո՛չ ծածկոյթ զախտն՝ որքան ինչ կարողու-
 թիւն իցէ զգեցուցանելով: Եւ վասն այնորիկ մոլորեալք են Ի գի-
 շերի եւ Ի տուրնջեան, տարակուսեալք, եւ մերկք, եւ անյարկք,
 զհիւանդութիւնն ցուցանեն, զառաջինն պատմելով, զստեղծիչն
 30 բարբառին՝ վարելով այլոցն անդամովք փոխանակ պակասեցե-
 լոցն, պաճուճողք անդամոցն կեղովք // զողորմութիւնն, հաց սա-
 կաւ ինչ հայցելով, եւ կամ այլ ինչ կերակուր դուզնաքեալ, կամ
 հանդերձ խարազն ազնականութիւն, ամաթոյն Ի մխիթարութիւն
 կեղոցն: Եւ մարդասէր այն է առ նոսա, որ ոչ առ Ի պէտսն բա-
 35 ւական եղեւ, այլ որ որ ոչ դառնապէս Ի բաց յողարկեաց: Բա-
 զումք Ի նոցանէ ոչ ամաթոյն եւ Ի տանացն փախչին, Ի նոյն
 ինքն հակառակն յայնոսիկ մղին յաղագս պիտոյիցն: Զայնոսիկ
 ասեմ զամենաժողովսն եւ զաստուածայինսն, զորս մեք Ի բժըշ-
 կութիւն անձանց գտաք, եւ կամ ըստ խորհրդեան իմիք ժողովիմք,
 40 կամ Ի վկայսն ճշմարտութեանն ժողովեալք, զի զորոց նահա-
 տակութիւնն պատուեմք, նմանեցուք բարեպաշտութեանն: Եւ
 ամաչեն Ի մարդկանէ յաղագս թշուառութեանն, թէպէտեւ են
 մարդիկ, եւ ախորժեն թերեւս արդէք Ի լերինսն կամ // յանձաւս,
 կամ յանտաւս, կամ Ի վերջնումն գիշերային խաւարան թաքու-
 45 ցանել զինքեանս. համայն անկանին Ի մէջ բեռն ողորմելի եւ ար-
 տասուաց արժանի: Այսոքիկ թերեւս եւ ըստ բանի ինչ, զի մեզ

³⁰ Հմմտ. Յովք, Գ, 11:

³¹ Հմմտ. Յովք, Գ, 12:

լինիցին տկարութեանս մերոյ յիշատակքն, եւ հաւանեցուցեն
մինչ ի մերձակայիցս, որպէս տեսանեմք, իբրեւ ի կայունս հաս-
տատիցիմք: Եւ անկանին ոմանք ցանկութեամբ ձայնի մարդ-
կայնոյ, եւ կէսք առ ի տեսանել, եւ այլք զի դուզնաքեայ ինչ կե-
նացն հայթայթանս ի փափկացելոյն հաւաքիցեն, եւ ամենեքեան,
5 զի դիրագոյնք լինիցին, զի իրեանց զողբսն հրապարակագոյժ
առնիցեն:

ԺԳ. Ո՞ր ոչ խորտակիցի նոցա ողբովքն, գորովումն փողակ-
ցութեան յարմարելով, ո՞ր լսելիք բերիցեն զլուրն, ո՞ր տեսանե-
A193 10 լիք տարցին զտեսութիւնն: Զի ոմանք // անկեալ կան առ իրե-
արս, չարաչար ախտին լծակցեալք, եւ այլ ոմն այլ ինչ զթշուա-
ռութեանն առ ի յողորմութիւն առաջի արկանէ, եւ են միմեանց
յաւելուած ախտին, ողորմելիք հիւանդութեանն, անվշտակցու-
թեամբ ողորմագոյնք: Եւս շուրջ կան զնոքաւք տեսողքն բա-
15 զումք խառնեալք, ցաւակիցք լեալք, այլ առ ժամանակեայ: Եւ
նոքա թաւալին առ ոտս մարդկանն՝ յարեաւ եւ ի փոշոնջ: Է եր-
բէք եւ ի սառնամանիս վայրագս, եւ յանձրեւս, եւ ի մորիկս հող-
մոց թշուառացեալք, այնքան ոչ կոխան լեալք, ցորքան եւ մեր-
ձենալն ի նոսա գարշիմք: Ընդդէմ երգէ քահանայականաց ի
20 ներքս նուագաց հայցուածոյն ողբումն, եւ խորհրդական ձայնից
ողբք ողորմելիք հակառակ յառնեն: Բայց զի՞նչ պարտ եւ արժան
է նոցա առաջի դնել զթ//շուառութիւնն մարդկան ժողովեցելոց:
Թերեւս եւ ձեզ շարժեցից ողբումն, եթէ զամենայն խնամով ողբ-
արն երգեցից, եւ շարժել զտանին զախտն: Արդ՝ ասեմ զայսո-
25 սիկ, վասն զի ոչ կարեմ երբէք հաւանեցուցանել զձեզ, որպէս է
երբեմն, քան զհեշտութիւնն տրտմութիւնն պատուականագոյն, եւ
տխրութիւն քան զտաւն, եւ քան զոչ բարոք ծաղր արտասար
գովելի:

ԺԴ. Այսպէս նոքա, եւ յոլովագոյն եւս քան զորս ասացից
30 հիքագոյնք, որք ըստ Աստուծոյ մեր եղբարք են, թէպէտեւ ոչ
ախորժէք, որք զնոյն ընդ մեզ ունին զբնութիւն, որք ի սմին կա-
ւոյ ստեղծան, յորմէ զառաջինն եղեաք, ջղաւք եւ ոսկերաւք հա-
նեալք նմանապէս մեզ, մորթ եւ միս զգեցեալք նոյնապէս իբրեւ
զամենեսեան, որպէս ուրեմն ասէ աստուածայինն Յովբ իմաս-
A194r 35 տասիրելով յախտսն, եւ արհամարհէր // զմեր գերեւելիսս: Մա-
նաւանդ, եթէ պարտ է զմեծն ասել, որք ըստ կերպարանին եւ
առին նմանապէս մեզ, եւ պահեն թերեւս առաւել քան զմեզ,
թէպէտեւ մարմինքն ապականեցան, որք զնոյն զՔրիստոս են
զգեցեալք ըստ ներքին մարդոյն, եւ զնոյն ըստ մեզ հաւատացան
40 զգրաւական հոգւոյն, որք նոցին ընդ մէջ հաղորդին արինաց,
բանից, կտակաց, ժողովոց, խորհրդոց, յուսոյ: Յաղագս որոց
Քրիստոս նմանապէս մեռաւ, որ զամենայն աշխարհի զմեղս
եբարձ³², որք ժառանգակիցք են վերին կենացն, թէպէտեւ մեծաւ
իտաւորութեամբ աստ վրիպեցին, որք ընդ Քրիստոսին թաղե-

³² Հմմտ. Յովն., Ա., 29:

ցան եւ ընդ մմա արեան³³, զի եթէ ախտակիցք եմ եւ փա-
նաորեացիմ ընդ մմիմ³⁴:

A194v

5

ԺԵ Բայց զի՞նչ մեք, որք զմեծ եւ զնոր զանունն ժառան-
գեցաք, զկոչիլն ընդ // Քրիստոսի, սուրբ ազգ, թագաւորութիւն
քահանայութիւն, սեփականքս եւ ընտրեալք, նախանձաւորք
բարեաց գործոց եւ փրկութեանց³⁵, Քրիստոսի աշակերտք հե-
զոյն եւ մարդասիրի³⁶, եւ որ զհիւանդութիւնս մեր եքարձ, որ
խոնարհեցոյց զինքն մինչեւ ի մեր ստեղծուածս³⁷, որ յաղագս
մեր աղքատացան զմարմինս զայս եւ զերկրային խորանս զայս
առնլով ցաւեցեալ եւ չարչարեալ յաղագս մեր, զի մեք ճոխաւ-

10

ցուր աստուածութեամբն: Արդ՝ զի՞նչ մեք, որք զայնքանեաց
զբարեգթութեանց եւ զբարեկրութեանց առաք զարինակս: Զի՞նչ
մտաւ ածցուր յաղագս նոցա եւ զի՞նչ արասցուր՝ անտե՛ս առ-

15

նիցեմք եւ զանցանիցե՛մք: Թողուցումք իբրեւ զմեռեալս, իբրեւ

A195r

զգարշելի՛ս, իբրեւ զսողնոց եւ կամ զգազանաց զչարագո՛յնսն:
Մի՛ երբէք, եղբա՛րք, զի եւ ոչ // առ ի մեզ նոյնպէս, զՔրիս-
տոսի զոչխարսն, զբարւոյ հովուին³⁸, որ զմոլորեալն դարձոյց,
եւ զկորուսեալն խնդրեաց եւ զտկարացեալն զարացոյց³⁹: Եւ որ
առ մարդկային բնութիւնս, զվշտակցութիւնն արինադրեաց, ի
հաւասար տկարութենէն ուսեալ զբարեպաշտութիւնն եւ զմար-
դասիրութիւնն:

20

ԺԶ Այլ ոմանք արտաքոյ յարկաց թշուառանայցեն, իսկ մեք
բնակիցեմք ի տունս պայծառ, քարամբք ամենապատկաւք ծաղ-
կեալս, ոսկւով եւ արծաթով փայլեալս, եւ մանր յախճապակաւք,
եղեալս, եւ ազգի ազգի նկարագրութեամբք աչաց խաբերայ պատ-

25

րանաւքն: Եւ յոմանս բնակիցեմք, եւ զկէսս շինիցեմք, ո՛ւմ արդէք:
Ոչ ժառանգաւորաց մերոց, այլ ատաւարաց եւ այոց, եւ նոցին
թերեւս ոչ սրբողաց զմեզ, այլ թշնամեացն եւ մախողացն, որ է

A195v

30

վերջին չարեացն: Եւ նոքա սարսուայցեն խարազն // եւ պատա-
ռոտուն գրգռեկաւքն, մանաւանդ եթէ ոչ այնոքիւք փարթամանայ-
ցեն: Իսկ մեք փափկացուցանիցեմք զմեզ ինքեանս կակուղ
զգեստուր եւ շուրջ փաղփեցելովք, եւ ի բեհեզոյ, եւ ի կերպա-

35

սուց ադային անկուածովք, եւ ոմամբք, զի ամաչիցեմք առա-
ւել, քան թէ վայելչանայցեմք (վասն զի այսպէս եւս կոչեմ զա-
մենայն զաւելորդն եւ զվայրապարն), եւ այլքն ի ներքս մեզ
ամբարեալ կայցեն հոգք անպիտանք եւ անմիտք, ցեցոյն ծախք
եւ ժամանակի, որ զամենայն վատնէ: Եւ նոքա եւ ոչ հարկաւոր
կերակրովքն ճոխանան (ո՛վ իմոյ փափկութեանս եւ անդ թշուա-

40

ռութեանն), այլ անկեալ կան առաջի մերոյ դրաց՝ լուծեալք եւ
ընդարիւն եկեալք եւ ոչ առ ի հայցելն պատճառս մարմնոյ ու-
նելով, պակասեալք ի ձայնէն յաղագս ողբալոյն, ձեռացն յա-

³³ Հմմտ. Կողոս., II, 12:

³⁴ Հմմտ. Հռովմ., Ը, 17:

³⁵ Հմմտ. Տիտոս, Բ, 14:

³⁶ Հմմտ. Մատթ., ԺԱ, 29:

³⁷ Հմմտ. Եսայի, ԾԳ, 4:

³⁸ Հմմտ. Յովհ., Ժ, 11:

³⁹ Հմմտ. Մատթ., ԺԸ, 12, հմմտ. Ղուկ., ԺԵ, 4:

A196r
 5 նաջ կարկառելով ի պաղա//տանսն յոտից գնալոյ, որք ունին
 ի տուր եւ ատութենէ աղոյն, ի քաջապնդութենէ ողբերգութեանն,
 զծանրագոյնս չարեացն շեթեալագոյնս դատին՝ աշաւք միայն
 գոհանալով, զի ոչ յինքեանց հաշմութիւնն հայիցին:

5 ԺԷ Եւ նոքա այսպէս, իսկ մեք բազմեալք կամք պայծառք
 պայծառապէս ի վերայ բարձր բազմականի եւ ամբարձացելոյ,
 եւ յաւելորդաց, եւ յանհալելեաց վերարկուացն, թէ եւ զձայնն
 լսիցեմք զհայցելոյն դժուարիմք: Պարտ լինի մեզ ի յատակին
 10 անուշահոտանալ ծաղկաւք, բազում անգամ եւ արտաքոյ ժամա-
 նակին, եւ զսեղանն սրսկել անոյշ իողովք, եւ իողովք անուշա-
 հոտագունիւքն եւ բազմապատկաւք. զի եւ առաւել եւս մեղկ ի-
 ցեմք: Ծառայից մերձ կալ, ոմանց զարդու եւ որ ինչ ի կարգին
 է, արձակեալ զվարսս իգականս, եւ ի դիմաց կողմանէ պանու-

A196r
 15 ճեալս ա//ռաւել ախտ աշաց զաւշոտեցելոցն աւգտակարագոյնս
 կազմեալք: Եւ զբաժական ի վերայ ծայրից մատանցն բարձեալս,
 որպէս է կարողութիւն, վայելչականք միանգամայն եւ զգուշա-
 գոյնք: Իսկ գեր ի վերոյ քան զգլուխն հողմ հովահարաւք պա-
 ճուճեն, եւ ձեռացն աղով զյոլովութիւն մարմնոյն զովացուցա-
 նեն: Եւ առ այսոքիւք, յոլովութիւն մտոյ ի սեղանն, յամենեցուն
 20 մատակարարեալք մեզ առատապէս իմն ի տարերացոյ, ի յաւ-
 դոց, ի յերկրէ, ի ջրոյ: Եւ վտանգեալք լինին խահարարացն եւ
 հացարարացն մեքենայիւք, հանդէս լինի առաւելագոյն, ո մա-
 նաւանդ զաւշոտութիւնն մեզ եւ զապերախտն ողորեացէ զորո-
 վայն, զծանր զբեռնն եւ զսկզբնաչարն, զանյազ գազանն եւ
 25 զանհաւատարիմն, զխափանեալն անդէն վաղվաղակի՝ հանդերձ
 խափանեցելովք կերակրովքն: Եւ նոցա // մեծ իմն եւ յագումն
 ջրոյն, իսկ մեզ մինչեւ ցարբենալն գինոյն թակոյք, մանաւանդ
 թէ եւ առաւել քան զարբեցութիւնն, արբշտացն: Եւ զոմն ի բաց
 յողարկեմք ի գինեացն, եւ զոմն ընտրեմք իբրեւ զծաղկահոտա-

A197r
 30 գոյն, յաղագս այսոցիկ իմաստասիրեացոյք, տուգանք թէպէտեւ,
 ոչ առ մերձ եղիցի գաւառականան եւ յանուանեցելոցն ոք, իբ-
 րեւ բռնաւոր: Վասն զի պարտ եւ արժան է մեզ խրախճանս եւ
 քան զպէտսն աւելորդս կամ լինել եւ կամ կարծել, իբրեւ ամա-
 չեցեալք, զի մի՛ չար կարծիցիմք, եւ ծառայք որովայնի, եւ որոց
 35 ընդ որովայնի:

ԺԸ Զի՞նչ այսոքիկ, ո բարեկամք եւ եղբարք, ընդէ՞ր ախ-
 տացուցանեմք զանձինս ախտի առաւել, քան զմարմնոցս դժուա-
 րագունաւ: Որքան զմին ակամայ գիտեմ եւ զմիւսն յաւժարու-
 40 թեամք եկեալ, եւ // զոմն ընդ կեանսս ընդ այսոսիկ ծածկեալ,
 եւ զմիւսն երթեալ ընդ մեզ ի փոփոխելն, եւ զմին ողորմեալ, իսկ
 զմիւսն ատեցեալ, որք միտսն ունին: Հի՞մ ոչ աւգնեմք բնութեա-
 նս, ընդէ՞ր ոչ զգեցուցանեմք, մարմինք լեալք, զմարմնոյն
 զնուաստութիւն, վասն է՞ր շուայտիմք եղբարցն թշուառութեամբք:
 Մի՛ ինձ լիցի, մի՛ ընչաւետանալ, ի նոցա տարակուսելն եւ մի՛
 45 քաջողջանալ, եթէ ոչ աւգնիցեմ նոցա վիրացն: Եւ մի՛ կերակ-
 րոյն բաւականապէս ունել, եւ մի՛ զգեստուն, եւ մի՛ ընդ յարկաւ
 հանգչել, եթէ ոչ եւ հաց կարկառիցեմ, եւ տայցեմ ի զգեստունէն
 ըստ կարողութեան, եւ ընդ յարկան հանգուցանիցեմ: Այլ կամ

A198r

5

զամենայն ինչ նուիրելի է Քրիստոսի, զի հարազատապէս զհետ
երթայցենք նորա, զիսչն բառնալով եւ թռչիցիմք իբրեւ թերեւ
ի վերին աշխարհն, եւ քաջապիճոք // ոչ ի միոջէ ումեքէ ի վայր
ձգեալք, եւ շահեացուք փոխանակ ամենայնի զՔրիստոս, նուա-
տութեամբն բարձրացեալ, եւ աղքատութեամբն նոխացեալք կամ
ընդ Քրիստոսի զինչս բաժանելի է, զի որպէս ունելն, նովաւ եւ
բարութն ունել, սրբեացի, եւ հաղորդել, որք ոչն ունիցին: Ապա
եթէ սերմանիցեմ յիս ինքն միայն, սերմանեցից ուրեմն, եւ այլք
կերիցեն, եւ զի զամենայն ասացից զՅովքայն՝ փոխանակ ցո-
րենոյն բուսցի ինձ եղին եւ փոխանակ գարոյ՝ դժնիկ⁴⁰: Հողմ
խորշակ առցէ, եւ բարձցէ մորիկ զիմ վաստակսն, զի սնոտի
վաստակիցեմ: Եթէ եւ շտեմարանս շինեցից ի մամոնայի գան-
ձուց, յայսմ գիշերի զոգիսս պահանջեցայց⁴¹, բան ընկալայց, զո-
րոց չարաչարն գանձեցի:

A198v

15

ԺԹ Ո՛չ ողջախոհանայցենք թէպէտեւ յամրագոյն, ո՛չ ի վայր
կործանեացուք զանցաւորութիւնն, զի մի՛ ասացից // զոժորութիւնն,
ո՛չ զմարդկայինսս զմտաւ ածցուք, ո՛չ այլոցն չարեալք զմերսն
գեղեցկապէս յարիճեացուք: Վասն զի բնութեամբ ի մարդկայն-
ւոցս ոչինչ հաստատուն եւ ո՛չ հարթ, եւ ո՛չ ինքնաբաւ, եւ ո՛չ
ի վերայ նոցին կացեալ: Այլ շրջանակ իմն մերոց իրացս շուրջ
ընթանայ, այլ երբեմն այլ ի միում աւուր բազում անգամ, է եր-
բէք, զի եւ ի ժամու բերէ փոփոխմունս: Եւ հողմոց մանաւանդ
գոյ հաւատալ ոչ կացելոց, եւ նաւի ընդ խորս գնացելոյ հետոցն,
եւ գիշերոյ խաբեբայ երագոց, որոց առ սակաւ ինչ է շնորհն,
25 եւ որքան զաւագ մանկունք հարկանեն խաղալով, քան եթէ
մարդկան բարաւրութիւն: Բայց իմաստունք են, որք ի ձեռն ոչ
հաւատալոյ մերձակայիցս, զհանդերձեալսն ինքեանց, գանձեն:
Եւ մարդկային անհաստատուն կարգաւս եւ անհարթիւ, որ ոչն
կործանի // զքաղցրութիւնն սիրել, զի յերիցն զմին ամենայն ի-
րաւք շահեացին կամ ոչ երբէք գործել զչարն, վասն զի եւ աստ
քաղցրագունիցն բազում անգամ յաջողէ աստուածութիւնն զքա-
րեպարիշտսն, քաղցրութեամբն զվշտակցութիւնն յառաջ կոչելով:
Կամ համակութիւն ունել յինքեանս առ Աստուած, իբրեւ ոչ յա-
ղագս չարութեան, այլ մատակարարութեան իրի իմն չարչար-
եալք եւ, կամ զվերջինն, իբրեւ զպարտս պահանջել ի բարեգոր-
ծացն զմարդասիրութիւնն, զոր պէտս ունողացն ընծայեցին, յա-
ջողապէս ինքեանք գործելով:

A199r

30

Ի Մի՛ պարծեացի, ասէ, իմաստունն իմաստութեամբն իւ-
րով եւ մի՛ ճոխն՝ փարթամութեամբ իւրով, եւ մի՛ հզաւրն՝ զաւ-
րութեամբ իւրով⁴², թէպէտեւ ի ծայրսն իցեն երթեալք, ոմն յի-
մաստութեանն, եւ ոմն յնչեղութեանն, եւ միւսն զաւրութեանն:
// Բայց եւ յաւելից եւ որք յայտոսիկն յարմարին: Մի՛ երեւելին
փառաւք եւ մի՛ առողջն քաջողջութեամբն, եւ մի՛ գեղեցիկն գե-
ղեցկութեամբն, եւ մի՛ մանուկն մանկութեամբն, եւ մի՛ այլով

A199v

40

⁴⁰ Հմմտ. Յովք, ԼԱ, 40:⁴¹ Հմմտ. Ղուկ., ԺԲ, 20:⁴² Հմմտ. Երեմ., Թ, 23:

միով իւիք, որք աստէն գովելիք են, եւ եթէ պարտ է համա-
 րատաքար ասել, որ յայցանէ փբացեալ: Այլ յայտոսիկ պարծե-
 ցի միայն յիմանալն⁴³ եւ ի հայցել զԱստուած, եւ ցաւակից լինել
 ախտացելոցն, եւ առ հանդերձեալսն ինքեան ինչ պիտանացու
 ամբարել: Վասն զի ոմանք են հոսանուորք եւ առժամանակեայք,
 եւ, որպէս խաղբուեայք, այլ երբեմն յայլս փոփոխեալք, եւ փո-
 խազրեալք: Եւ ոչ ինչ այնպէս ունողին է հեշտալի, որպէս թէ ոչ
 ժամանակաւ դադարեալք կամ մախանաւք փոփոխեալք: Իսկ
 ոմանք կայունք եւ մնայականք եւ ոչ երբէք տեղի տուեալք, ոչ
 փոփոխեալք, եւ ոչ ի բաց վազեալք ի հաւատացելոյն յուսոց:
 // Այլ ինձ եւ յաղագս այսոցիկ թոի, ոչ ինչ աստ ի բարեացն
 լինել հաւատարիմ մարդկան, եւ ոչ բազմաժամանակեայ, բայց
 եթէ ինչ զայդ, եւ զայս գեղեցկապէս արուեստաւոր բանիւ եւ
 որքան զամենայն միտս գեր ի վերոյ է իմաստութեամբ հնարիւք,
 խաղ առնել զմեզ յերեւելիսս, այլ երբեմն այլազգ փոփոխեալքս
 եւ փոփոխեն ի վեր, եւ ի վայր բերեցելովքս, եւ շուրջ խո-
 տորեցելովքս, եւ նախ քան զանգըմբոնելն ի բաց գնացեալքս
 եւ փախուցելովք: Զի յայտոսիկ զանհաստատութիւնն եւ զան-
 հարթութիւնն տեսանելով՝ առ հանդերձեալսն փոփոխեալք յար-
 մարիցիմք: Քանզի զի՞նչ արարաք արդեւք, հաստատուն բա-
 րի գործելով մեզ, որ եւ յայսքան եւս ընդ ոչ մնացելումս եմք
 կապեալք, եւ այսպէս զմեզ յաղագս սորա հեշտութիւն եւ
 խաբէութիւն ունի ծառայեցուցանելով, // մինչ զի ոչ մի ինչ
 լաւագոյն, եւ ոչ բարձրագոյն, քան զմերձակայսս զմտաւ ածել
 կարացեալք: Եւ այս ըստ պատկերի Աստուծոյ լեալս եւ լուեալս,
 եւ հաւատացեալս զվերինսն առ ինքն ձգելով:

ԻԱ Ո՞ հանճարեղ եւ իմացի զայս⁴⁴, ո՞ զանց արասցէ զան-
 ցաւորաւքս, ո՞ յարեցի ի մնացականսն, ո՞ յաղագս մերձակա-
 յիցս, իբրեւ հեռաւորաց զմաւտ ածիցէ, ո՞ վասն յուսացելոցն, իբ-
 րեւ կայուն եղելոց, ո՞ որոշեացէ զեսն եւ զերեւեալսն, եւ զոմանց
 զհետ երթիցէ, եւ զոմանս արհամարհիցէ, ո՞ զշաւշափելիս եւ
 զճշմարտութիւնն, ո՞ զստորին խորանս, եւ զվերին քաղաքն, ո՞
 զպանդխտութիւնս եւ զքնակութիւնն, ո՞ զխաւարի ի լուսոյ, ո՞
 զտիղմ խորոցս եւ զտորք երկիրն, ո՞ զմարմին եւ զհոգի, ո՞
 զԱստուած եւ զաշխարհակալս, ո՞ զմահու ստուերն եւ զկեանք//սն
 յաիտենականս, ո՞ զմերձաւորաւքս զհանդերձեալսն գնեցէ, ո՞
 ցնդել ի փարթամութեամբս զոչ քակտելին, ո՞ երեւելեալքս զոչ
 տեսանելիսն: Արդ՝ երանելի է, որ զայտոսիկ որոշէ, եւ բաժանէ
 հատանող բանին, որ զատուցանէ զլաւագոյնն ի վատթարէն,
 եւս ի սրտի իւրում դնիցէ⁴⁵, որպէս ասէ ուրեմն սուրբն Դաւիթ,
 եւ ի հովտէ տրտմութեանս յայսմանէ փախչիցի, որքան է կարո-
 ղութիւն, զվերինն խնդրիցէ, եւ աշխարհի ընդ Քրիստոսի խաչ-
 եալ, ընդ Քրիստոսի յառնիցէ, եւ վերանայցէ ընդ Քրիստոսի, ոչ
 եւս փոփոխելոյ կենացս եւ ոչ խաբէբայից ժառանգաւոր. ուր ոչ

⁴³ Հմմտ. Երեմ., Թ, 24:

⁴⁴ Հմմտ. Ովսէ, ԺԴ, 10:

⁴⁵ Հմմտ. Սաղմ., 2Ե, 6:

A201v
 5 եւս խաճանիցէ աւճն ի ճանապարհի եւ ոչ սպասիցէ գարշապարի, եւ ոչ գլուխն սպասեալ լինիցի: Բայց այլոցն մեզ գեղեցկապէս ինքն գոչէ Դաւիթ, իբրեւ մեծա//ձայնագոյն ոք ի բարձրաւանդակէ եւ ամենայն բազմութեանն, քարոզութեամբ ծանրասիրտս կոչելով, եւ սիրողս զստութիւն, ոչ յոյժ պինդ ունել զերեւելիսս եւ ոչ այլ ինչ, քան եթէ ժամանակ ցորենոյ եւ գինոյ եւ զապականեցելոցն, զամենեցուն աստուտ քաջափառութիւն կարծել: Եւ թուի ինձ զսոյն, եւ երանելին նկատէ Միքէաս, եւ յերկիր անկելոց եւ ի կարծեցելոց բարեացն ի վեր յարուցանելով, մերձեցարութ, ասէ, ի լերինսն յափտենականս: Արի եւ գնա, վասն զի ոչ է քեզ այս հանգիստ: Զսոյն անդէն եւ սակաւ ինչ նուազ սովին բանիք ձայնակցութեամբ, Տէրն մեր եւ Փրկիչ հրամայէ, ոմանց ասելով՝ արիք, եկայք, գնացուք աստի⁴⁶, ոչ յայնժամ զաշակերտսն յայնմ տեղոջէ փոփոխելով, որպէս իմանայցէ ոք արդէք, այլ զամենեսեան յինքեան // տնկեալսն յերկրէ եւ յերկրայնոցս յերկինս ձգելով եւ յերկնաւորսն:

A202r 15 ԻԲ Արդ՝ զհետ երթիցուք այսուհետեւ բանին, հայցեացուք զանդ հանգիստն, ընկեացուք զաստի ճոխութիւնս, որ բարութն է սովաւ, զայն միայն շահեացուք, ստացուք զանձինս ողորմութեամբն, տացուք ի գոյիցն աղքատացն, զի անտեալքն փարթամացուք: Տուր բաժին եւ հոգւոյ, մի մարմնոյ միայն, ի բաց բարձ ինչ յորովայնէդ, հոգւոյն նուիրեա, յափշտակեա ինչ ի հրրոյն, հետի դիր ի ստորինսս ճարակող է բոցոյն: Յափշտակեա՝ ի բռնաւորէն, աւանդեա՝ Տեառնն: Տո՛ւր բաժին եւթանց, կենացս այսոցիկ, այլ եւ ուրից, որ յետ այսոցիկ մեզ կան մնան: Տո՛ւր սակաւ, յորմէ զյոլովդ ունիս⁴⁷, տուր եւ որ զամենայն, ամենայնիւ շնորհէ: Ոչ երբէք // յաղթեացես մեծապարգետութեանն Աստուծոյ, թէպէտեւ զամենայն տացես զգոյսդ եւ ի վերայ գոյիցդ եւ զքեզ ինքն յաւելցես: Եւ այս է առնուլն, Աստուծոյ տալն, որքան ի ներքս բերցես, առաւել է միշտ պակասութիւնն, եւ ոչինչ տացես զքո սեպհական, զի ամենայն յԱստուծոյ է: Եւ զոր արինակ ոչ գոյ հնար ըստ իր ինքեան ստուերն անցանել իրաքանչիւր ումեք տեղի տալով, եւ որքան յառաջ մատչիմք, եւ հաւասար միշտ մերձ ընկալեալ: Եւ ոչ գեր ի վերոյ քան զգլուխն լինել մեծութեանս մարմնոյն, որ ի վերայ կայ ամենայն մարմնոյն, նոյնպէս եւ որովք տամքն ոչ յաղթեմք Աստուծոյ: Զի եւ ոչ արտաքոյ ինչ ի նորայոցն տամք, եւ ոչ առաւել քան զնորս առատութիւնն:

A203r 40 ԻԳ Ծանի՛ր ուստի՞ է քեզ գողդ, տո՛ւր եւ առութիւն աւդոյդ, իմանալդ, նոյն ինքն մեծդ, ճանաչելդ // զԱստուած, յարքայութիւն երկնից յուսալ, հրեշտակացն զուգապատուութիւն, փառացն տեսութիւն, այժմ ընդ հայելի առակաւ, բայց յայնժամ կատարելապէս եւ մաքրագոյն: Որդի լինել Աստուծոյ, ժառանգակից Քրիստոսի, համարձակեալ ասացից, եւ Աստուած ինքն: Ուստի՞
 45 քեզ այսոքիկ ամենեքեան եւ յումէ՞: Եւ զի զփոքունս ինչ ասա-

⁴⁶ Հմմտ. Յովհ., ԺԴ, 31:

⁴⁷ Հմմտ. Ժողով., ԺԱ, 2:

5 ցից եւ գերեւելիս՝ ո՞ր եւտ քեզ զգեղեցկութիւն երկնի տեսանել,
 A203v զարեգական ընթացս, զլուսնի բոլորակութիւն, զաստեղաց զբազ-
 մութիւն, եւ որ յայտոսիկ յամենեսին, իբրեւ ի քնարի, քաջայար-
 մարութիւն եւ կարգ նոյնպէս ունի, ժամուց այլայլութիւնս, փո-
 10 փոխմունս ժամանակաց, զտարեաց շրջագայութիւնս, զտուրն-
 ջեան եւ գիշերոյ զուգամասնութիւն, զերկրի զբոյսս, զաւոյ
 զցնդումն, զլայնութիւն ծովու զլուծելոյն եւ զ//կայուն եղելոյ, զեր-
 կայնութիւնս գետոց, զհողմոց զհոսմունս: Ո՞ր զանձրեւս, զերկ-
 15 րագործութիւնս, զկերակուրս, զարուեստս, զբնակութիւնս, զաւ-
 րէնս, զքաղաքականութիւնս, զկեանս ընդելս, զյանկութիւնս առ
 ազգակից: Ուստի՞ քեզ կենդանեացն ոմանք ձեռընդելք եւն եւ ընդ
 լծով անկեալք, եւ կէսք ի կերակուր տուեալք: Ո՞ր զքեզ տէր եւ
 թագաւոր ամենեցուն կացոյց երկրայնոցս: Զի՞ մի ըստ իւրա-
 20 քանչիւր ունէք ասացից, ամենեցուն, որոց նախապատիւ եւս, ո
 քան զայլսն պարգեւեաց: Ո՞չ սա, որ այժմ նախ քան զամենես-
 նան եւ փոխանակ ամենեցուն հայցէ ի քէն զմարդասիրութիւնն:
 Եւ արդ ո՞չ ամաչիցենք, զոմանս առեալ, եւ զկէսս վատահա-
 ցեալս, ոչինչ այնպիսի ի ներքս բերիցենք Աստուծոյ, զեղբայր-
 A204v սիրութիւնն: Այլ նա ի գազանացն զմեզ // որոշեաց եւ քանի
 20 միայնակս յերկրայնոցս պատուեաց, իսկ մեք զմեզ ինքեանս
 զազանացուցանիցենք, եւ այնքան ի փափկութենէն ապականի-
 ցիմք ի մոլեցելոյ, եւ ոչ ունիմ զի՞նչ ասացից, մինչ զի միան-
 գամայն զանգուածովն եւ թեփովքն, զորս չարաչար թերեւս շա-
 հեցաք, եւ բնութեամբ եւս վեհագոյնս լեալս քան զնոսա կարծի-
 25 ցենք: Եւ զոր արիւնակ էր ինչ հնոցն, որպէս լսենք, ազգ հսկա-
 յիցն եւ այլոցն մարդկան: Նոյնպէս եւ մեք, քան զնոսա լինի-
 ցիմք բարձրագոյնք եւ գեր ի վերոյ քան զմարդ, որպէս Նեբրով-
 թըն⁴⁸ այն, կամ Ենակայ ազգն⁴⁹, որ նեղէրն զԻսրայէլ, կամ յա-
 ղագս որոց ջրհեղեղն զերկիր մաքրեաց: Եւ նա ոչ ամաչէ կոչել
 30 հայր մեր, որ Աստուածն է եւ Տէր, իսկ մեք զազգակիցսն ուրա-
 նայցենք:

Ի՞նչ Մի՞ երբէք, ո՞վ բարեկամք եւ եղբարք, մի՞ լիցուք չարք
 A204v տուեցելոցն մեզ մատակա//րարք, զի մի՞ լուիցուք ի Պետրոսէ,
 որ ասէրն՝ ամաչեցէք, որք զայլոցդ ունիք եւ նմանեցէք հաւա-
 35 սարութեանն Աստուծոյ, եւ ոչ որ եղիցի աղքատ: Մի՞ վատա-
 կեցուք գանձելով եւ պահելով, այլոց աղքատութեամբ աշխա-
 տեցելոց, մի՞ թշնամանեցէ եւ սպառնացի դառնապէս մեզ աստ
 երանելին Ամովս այսպիսի բանիւք, որք ասեքդ այժմ: Ե՞րբ անց-
 40 ցէ ամիսս, եւ վաճառեցուք, եւ շաբաթք, եւ բացցուք զշտեմա-
 րանս, եւ որք ի վերայ այսոցիկ, որովք մեծամեծաւք եւ փոքումբք
 կշռովք ստանայցենք⁵⁰, յաղագս որոյ Աստուծոյ ղիսկալութիւնն
 ի վերայ յառնէ: Աստուստ եւ երանելին Ամովոս⁵¹ թուի, թէ եւ զնոյն
 ինքն զփափկութիւնն ի բաց կտրէ, որպէսզի յագեցումնն զթըշ-
 նամանս ծնանի, եւ շուայտելն ի վերայ գահոյից փղոսկրէից, եւ

⁴⁸ Հմմտ. Ծնունդք, Ժ, 8:

⁴⁹ Հմմտ. Թիւք, ԺԳ, 29:

⁵⁰ Հմմտ. Ամովս, Ը, 5:

⁵¹ Երանելին Ամովս-ի փոխարեն բնագրում ունենք՝ «Երանելին Միքայաս» (Էջ 889):

- A205r առաջին իւղովք փափկանալն, մատաղ որ//թուք յանդոց եւ ու-
լովք ի հատից⁵², որովք պարարին եւ առ յայնս նուագարանացն
կայթելն, եւ եւս առաւել կարծելն կայուն ինչ զայնոսիկ գոլ եւ
մնացական: Թուի թէ եւ ոչ այնպէս այսոքիկ դժնդակագոյնք
5 կարծեցեալք, որպէս ոչ ինչ ցաւելն ի վերայ բեկմանն Յովսէփու
նոցա փափկանալն⁵³: Զի զայն ի յագեցութեան ամբաստանու-
թիւնն յաւելոյր, զի մի՛ ախտասցուք այժմ մեք եւ մի՛ այնքան
փափկասցուք, մինչեւ զԱստուծոյ զմարդասիրութիւնն արհամար-
հել, եւ այսոքիւք դժուարեալ թէպէտեւ ոչ մերձ առ ոտս, եւ ոչ
10 միանգամայն ընդ չարութեանն ի վերայ ածիցէ զբարկութիւնն
մեղուցելոցն:
- ԻԵ Նմանեացուք Աստուծոյ արինացն վերնագունիցն եւ ա-
ռաջնոցն, որ տեղայ ի վերայ արդարոց, եւ մեղաւորաց, եւ ծա-
գէ ամենեցուն նմանապէս զարեգակն. // զերկիր ցամաքայնոցս
A205v ամենեցուն տարածեաց ընդարձակ, եւ զաղբերս եւ զգետս, եւ
15 զանտառս: Զառիս թռչուն բնութեանդ, եւ զջուրս, որոց բնու-
թիւն է ջրային, եւ զառաջին կելոյ պատճառս առատապէս ամե-
նեցուն շնորհեաց. ոչ բռնութեամբ կալեալս, ոչ արինաւք բո-
վանդակեալս, ոչ սահմանաւք արգելեալս, այլ եւ հասարակաց
20 զայնոսիկ եւ առատս ամենեցուն առաջի եդ⁵⁴, զբնութեանս զու-
գապատուութիւն հաւասարութեամբ պարգեւացն պատուեաց, եւ ե-
ցոյց զմեծութիւն իւրոյ քաղցրութեան: Մարդիկ զոսկի եւ զար-
ծաթ, եւ զգետնոց, որք կակղագոյնքն են եւ առաւել քան զպէտս,
եւ ի քարանցն զպայծառսն ծածկեն, եւ որ այլ ինչ նոյնպիսիք
25 են, որք պատերազմի, եւ խոռվութեանց, եւ առաջին բռնաւորու-
թեանցն են ծանալութիւնք: Եւ ապա // ամբառնան զյանն
յանմտութենէն, եւ որոց դէպ իցէ յազգականացն զողորմութիւնն
փակեն, եւ ոչ աւելորդաւքն ի հարկաւորսն աւգնել կամեցեալք
(ո՛վ անխրատութեանն, ո՛վ յիմարութեանն), թէ ոչ այլ ինչ,
30 գոնեայ զայն զմտաւ ածելով, զի աղքատութիւն եւ ընչեղութիւն,
ազատութիւնն, զոր ասեմք, եւ ծառայութիւն, եւ այսպիսի ան-
ուանք, յետոյ ի ներքս եմուտ յազգ մարդկան, իբրեւ ախտածե-
տութիւնք իմն հասարակաց չարութեամբ ի միասին՝ ի ներքս
անկեալք: Եւ այնորիկ են իմաստք, զի ի սկզբանն, ասէ, ոչ եղեւ
այսպէս⁵⁵, այլ որ ետտեղծ ի սկզբանն զմարդն, ազատ եթող եւ
35 ինքնիշխան, արինաւք պատուիրանին միայն կեալ, եւ ճոխ
դրախտին փափկութեամբ: Զսոյն եւ այլում ազգի մարդկան կա-
մեցեալ շնորհեաց ի ձեռն միոյ առաջնոյ սերմանն: Ազա//տու-
թիւն եւ ճոխութիւն, որ է պատուիրանին միայն պահպանութիւն,
աղքատութիւն ճշմարիտ եւ ծառայութիւն, այսորիկ զանցանելն:
40 ԻԶ Ուստի մախանք եւ հեռք, եւ նենգաւոր աւճին բռնաւո-
րութիւն, միշտ զաւշտութեամբ հեշտութեանն քարշեալ, եւ ի վե-

⁵² Հմմտ. Ամովս, 2, 4:

⁵³ Հմմտ. Ամովս, 2, 6:

⁵⁴ Հայերեն թարգմանությունից դուրս է մնացել շարունակվող հետևյալ միտքը՝ «և ոչ
շինչ ավելի բացի անկարողությունից չեն առաջարկում» (էջ 889):

⁵⁵ Հմմտ. Մատթ., Ժ, 8:

րայ յարուցեալ ի տկարագունիցն զյանդգնագոյնսն, պատառե-
ցաւ ազգակցութիւնն յանուանցն ատարութիւնս, եւ զքնութեանս
զազգակցութիւն ագահութեամբ առաւել, ացտեաց եւ զարեւնս,
քոնատրութեանն ազնականութիւն: Բայց դու հայեա ինձ յա-
նաջիւնն հաւասար արեւնս, մի՛ ի վերջին բաժանումնն, մի՛ ի
5 զարացեալն միայն, այլ ի յարարիչն ազնեա: Որքան կարողու-
թիւն է քնութեանն, զսկզբնական ազատութիւնն պատուեա՛,
A207r պատկառեա՛ ի քէն ինքեմէ, ծածկեա՛ զազգիդ զանպա//տուու-
թիւն, բաւական լեր հիւանդութեանն, զկարատութիւնն մխիթա-
րեա՛, որ առողջն է եւ փարթամ, զհիւանդին եւ զաղքատին, որ
10 ոչ երբէք գայթագղեաց, զգլորեցելոյն, եւ զխորտակեցելոյ, որ
յաջողութեամբքն է առաւելեալ, զձախու կողմանն եւ աշխատե-
ցելոյ: Տուր ինչ Աստուծոյ գոհացողութիւն, եթէ ի բարի առնել
կարողացն եղեր, այլ ոչ ի բարի կրել կարատեցելոցն, զի ոչ հա-
15 յիս յատարացն ձեռս, այլ ի քոյսդ՝ այլք: Ծոխացիր մի ընչիւքն
միայն, այլ եւ բարեպաշտութեամբ, մի՛ ոսկովն յատուկ, այլ լեւ
առաքինութեամբ⁵⁶: Արեւան լե՛ր ընկերին պատուականագոյն,
եւ լերեւելն քաղցրագոյն, լե՛ր թշուառացելումն աստուած, ողոր-
մութեանն Աստուծոյ նմանելով:

20 Ի՛է վասն զի ոչ ինչ այնպէս, իբրեւ զբարին առնել, մարդ
ունի յԱստուծոյ, թէպէտեւ ոմն մեծագունին, // իսկ միւսն սա-
կաւուն բարեգործէ, իւրաքանչիւր ոք, կարծեմ, ըստ իւրում զա-
րութեանն: Մին արար եւ արձակեալ հաւաքէ դարձեալ, իսկ դու
զանկեալն մի՛ անտես առնիցես: Նա ողորմեցաւ ի մեծամեծսն,
25 տալով ամենեցուն արեւնս մարգարէս եւ առ այսոքիւք զքնա-
կան արեւնսն զանգրատրականսն, զգործեցելոցն քննիչս, յան-
դիմանեաց, խրատեաց, դատարարակեաց եւ, ի վերջնումն, փր-
կանս զինքն ետ յաղագս աշխարհի կենաց: Ծնորհելով առաք-
եալս, անտարանիչս, վարդապետս, հովիւս⁵⁷, բժշկութիւնս, նշա-
30 նըս, վերստին ճանապարհ առ կեանսն, մահու լուծումն, ի յաղ-
թութիւն հակառակ յաղթողին, զկտակն ստուերին, զկտակ ճշ-
մարտութեանն, զհոգւոյն սրբոյ բաժանմունսն, զնորոյ զփրկու-
թեանս զխորհուրդ: Իսկ եթէ մեծամեծաւքն կա//րող իցես, եւ
որովք ուղիդ բարեգործի անձն (վասն զի արար զքեզ եւ յայ-
40 նոսիկ ճոխ Աստուած, եթէ ախորժեցես), մի՛ այնոքիւք բարի
առնել նուազեցես կարատեցելումն, մանաւանդ եթէ զառաջին-
սըն եւ զմեծամեծս խնդրողին քէն տաս, եւ նախ քան զհայցելն,
որ զբոլոր արն ողորմի եւ տայ փոխ զքանն, եւ պահանջէ աշ-
խատասիրաբար զփոխորդին հանդերձ վաշխի պարտապանին
45 յաւելուածով, զոր միշտ բանի յաւելու, զոր ունի յինքեան եւ
անեցուցանէ յինքեան առ սակաւ սակաւ զբարեպաշտութեանն
սերմանս: Ապա եթէ ոչ, զերկրորդսն եւ որքան ի կարողութիւն
գայ, առնեա՛, կարկառեա՛ կերակուր, կարկառեա՛ կապերտ,
մատո դեղ, զվերսն պատեա՛, հարց ինչ յաղագս թշուառութեանն,

⁵⁶ Ծարունակության «քան միայն այդ» (էջ 892) միտքը հայերեն թարգմանությունում
չի արտացոլվել:

⁵⁷ Հմմտ. Եփես., Դ, 11:

A208v
 5 վասն ժուժկալութեանն իմաստասիրեա՛, մերձ երթ, քաջալերեցիր, մի ինչ վատ//թար քան զքեզ ինքն յայնոսիկ լիցես: Ոչինչ աոցես յախտէն, թէպէտեւ յոյժ խենեշքն զայն կարծիցեն բանիւք սնոտեալք խաբեալք, մանաւանդ եթէ զայն առաջի արկանեն իւրեանց վատթարութեանն կամ ամպարշտութեանն պատասխանիս յերկշտութեանն, իբրեւ ի մեծ իմն եւ յիմաստուն ապաւինին: Չայս հաւանեցուցեն զքեզ բանք, եւ բժշկացն մանկունք, եւ տնակիցքն նոցա սպասաւորք, յորոց եւ ոչ ոք երբէք այնպիսեալքն ինչ յառաջանալով վտանգեցաւ: Որպէս զի, եթէ իրքն 10 ահաւորք եւ կարծեաց արժանաւորք էին, ո ծառայ Քրիստոսի, աստուածասէրդ, եւ մարդասէր, մի՛ ուցիս մի ինչ վատթարագի, հաւատովն քաջալերեցիր: Յաղթեցէ երկշտութեանն գութն, Աստուծոյ երկիւղն մեղկութեանն կացցէ, առաջի մարմնասիրացքն խորհրդոց բարեպաշտութեանն: Մի՛ անտես արասցես, // մի՛ 15 զանցանիցես զեղբարքն, մի՛ ի բաց դարձցիս իբրեւ ի պիղծ սպանողէ, իբրեւ ի գարշելոյ, իբրեւ յայլոց իմիք փախչելեաց եւ ի հրաժարելեաց: Քո է անդամն, թէպէտեւ թշուառութեամբն ի վայր խոնարհեալ է: Քեզ թողեալ է աղքատն իբրեւ Աստուծոյ, թէպէտեւ յոյժ զանց առնիցես մեծախորհրդաբար, թոի թէ զքեզ 20 այսպիսեալքս թախանձեցից բանիւք: Քեզ առաջիկայ մարդասիրութեանն պատճառ, թէպէտեւ ատարացուցանէ զքեզ ախտանալովն ատարն:

ԻԸ Ամենայն, որ նաւեն, մերձ է ի նաւաբեկութիւն, եւ այնքան առաւել, որքան յանդգնագոյնս նաւիցէ: Եւ ամենայն, որ 25 մարմին զգեցեալ է, հուպ է ի մարմնոյս չարիս, եւ այնքան առաւել, որքան ուղղապէս գնայցէ, եւ ոչ տեսանիցէ նախ քան զինքն զանկեալն: Մինչ դեռ նա եւ արտաքոյ վտանգիցն, նաւաբեկ//կեցելումն տուր ձեռն, մինչ դեռ առողջ եւ եւ ընչաւետանասդ, չարչարեցելումն աւգնեա՛: Մի՛ անասցես ի քէն ինքենէ 30 ուսանել, որքան չար է անմարդութիւնն եւ որքան բարի գութք, որոց պէտս ունին բացեալք: Մի՛ ախորժեցես ի վեր ամբառնալ զձեռնդ Աստուծոյ ըստ բարձրավզիցն եւ զանցարարողացն զայլոց թշուառութեամբքն: Այսոքիւք խրատեցի՛ր, տո՛ւր ինչ փոքր կարատեցելումն, զի եւ ոչ փոքր է, որ ամենայնին է կարատեալ, 35 այլ եւ ոչ Աստուծոյ, եթէ իցէ ըստ կարողութեան: Տո՛ւր փոխանակ մեծամեծացն զլաւարութիւնն: Եթէ ոչ ինչ ունիցիս, արտասուեա՛, մեծ է հիքացելումն դեղն, ողորմութիւն յանձնէդ ի ներքս բերեալ, վշտակիցն լինել հարազատաբար, բազում իմն թերեւացուցանէ ի թշուառութենէն: Ոչ է անպատուականա//գոյն 40 քեզ քան զանասուն մարդն, ո՛վ մարդ, զոր անկեալ ի խորխորատ կամ մոլորեալ, ի վեր յարուցանել զքեզ եւ անդրէն ածել արէնքն հրամայեն, եթէ այլ ինչ ծածկեալ անճառելի եւ խորագոյն, որպէս յոլովք փոքումբք խորովք եւ կրկնակալք, ոչ է մեզ զայն գիտել, այլ որ զամենայնն հետազատէ եւ գիտէ հոգոյն: 45 Բայց որքան եւ հասանեմ, եւ որքան յիմ եկն ի բանս, կրթեմ զմեզ ի փոքունս մարդասիրութեամբն՝ ի կատարելագոյնն եւ ի մեծն: Զի որքա՞ն ինչ պարտ իցէ համագգեացն եւ զուգապատուաց, որ մինչեւ յանբանիցն պահանջեալ է:

Ի՞նչ Արդ՝ զայսոսիկ բանն եւ արեւնքն, եւ ի մարդկանէ չա-
 փաւորագոյնքն, առ որս առնելն ինքեան քան զկրելն պատուա-
 կանագոյն է, եւ փութալի քան զշահն ողորմութիւնն: Զի՞նչ ար-
 դեւք ասիցես ըստ մեզ իմաստնոցն: Վասն զի թո՛ղում ի բաց
 ասել զարտաքին ջատագովսն, որք ախտիւքն զաստուածսն գտա-
 նեն եւ շահիցն զառաջինսն բաժանեն, որք անդէն, եւ
 որքան զայսոսիկ վատթարագոյնն է եւ մարդասպանել կար-
 ծեն: Է առ ոմանս դիպումսն եւ առ այլս յազգացն մասն բա-
 րեպաշտութեան իրեանց անմարդութիւնն, եւ այնպիսի զոհիւք
 ինքեանք զուարճանան, եւ զաստուածսն իրեանց կարծեն, չարք
 չարաց քորմք եւ ծանիչք լեալք: Այլ են եւ ի մերոցս ոմանք,
 զորս արտասուելն է արժանաւոր, որքան հեռի են ի վշտակից
 լինելոյ եւ ազնելոյ աշխատեցելոցն, մինչ զի թշնամանեն եւս
 դառնապէս, եւ ոտնահար լինին, եւ իմաստասիրեն սնոտիս եւ
 ընդունայնս եւ ձայնեն ստուգապէս յերկրէ⁵⁸, եւ յադախասին
 եւ ոչ ի լսելիս քաջահանճարս, եւ յաստուածայինս սովորեալս
 աւանդութեամբքն յանդ//գնին ասել: ՅԱստուծոյ թշուառանալն
 նոցա, յԱստուծոյ բարի կրելս մեզ: Եւ ո՛վ եմ եւս զարեւնս լուծա-
 նել զԱստուծոյ, զի սիրելի երեւեցայց: Տաժանեցին, թշուառա-
 ցին, այսպէս հաճոյ թուեցաւ: Եւ աստանաւ միայն են աստուա-
 ծաւերք, ոչ է պարտ եւ արժան պահել զդանձսն, եւ հակառակ
 թշուառացելոցն յանդգնել: Եւ զի ոչ յԱստուծոյ զբարիորք գոր-
 ծելն իրեանց վարկանին, երեւեցուցանեն յայտնապէս յորոց
 ասենն: Քանզի ո՞րք այնպէս զմտաւ ածիցէ յաղագս կարաւտա-
 ցելոցն, զԱստուած գիտելով մատակարար, զոր ստացեալն է:
 Զի նոցին է ունելն ինչ յԱստուծոյ, եւ վարելն ըստ Աստուծոյ,
 զորս ունին:

Լ Արդ՝ եթէ յԱստուծոյ չարաշար կիրքն նոցա են չեւ եւս եւ, յայտ
 է, ամբողջ եւ յնքենէ նիւթն բերէ զանկարգութիւնն, իբրեւ հոս-
 մամբ: Եւ ո՞ր գիտէ, եթէ ոմն վասն չարութեանն տանջի, եւ ոմն
 իբրեւ գովեալ ամբարտաւանէ, այլ ոչ // հակառակն՝ ոմն վասն
 չարութեանն բարձրանայ, եւ մեւսն վասն առաքինութեանն փոր-
 ձի, նա առաւելապէս ամբարձեալ, զի եւ կործանեցի չարաշար,
 զամենայն լքանելով յառաջագոյն, իբրեւ զախտ ինչ, պատառեալ
 զիր զչարութիւնն, զի եւ տանջեցի նորագոյնս: Իսկ սա ըստ
 ոչ կարծեաց ճնշեալ, զի իբրեւ զոսկի ի բովս փորձեալ ի չարու-
 թեանն, եւ թէ ինչ փոքր ունէր, եւ զայն հալեաց, վասն զի մա-
 քոր յաղտոյ ամենեւին եւ ոչ որ լինել ի բնութիւնս, որպէս լուաք,
 եւ կամ զի երեւեցի ընտրելագոյն: Զի գտանեմ եւ այսպիսի իմն
 յաստուածային Գիրս խորհուրդ: Եւ երկայնագոյնս է թուել զա-
 մենայն զհոգոյն զձայնս, որք զիս առ այսոսիկ բերեն: Այլ ո՞րք
 զաւագ ծովու եւ զշիթս անձրեւոյ, եւ զխորոց երկայնութիւնս չափեա-
 ցէ: Ո՞րք արդեւք զԱստուծոյ առ ամենայն իմաստութեան զխորսն հե-
 տազատեցէ, որով եւ արար // զամենայն, եւ մատակարարէ
 ամենայնի, զորս ինքն ախորժէ եւ գիտէ: Քանզի բաւական է,
 ըստ աստուածայնոյն Առաքելոյ, սքանչանալն միայն ընդ այսպի-

⁵⁸ Հմմտ. Եսայի, Իժ, 4:

սի դժուարին նշանակաւ եւ դժուարագոյն տեսանելիս զանց առնել: «Ո՛վ խորք մեծութեան եւ իմաստութեան, եւ գիտութեանն Աստուծոյ»⁵⁹, իբրեւ զի անքննելիք են դատաստանք նորա, եւ անհետազատելիք ճանապարհ նորա⁶⁰: Եւ «ո՛վ գիտաց զմիտս Տեառն»⁶¹, ի վերջինսն նորա ո՞ ժամանեաց⁶², ասէ Յովբ: Ո՞ իմաստունս, եւ իմացի զայս⁶³, եւ ոչ անհասանելեան չափեցէ զգեր ի վերոյ, քան զչափն:

Այլ Այլ ու արդեւք եւ յայտոսիկ եղիցի յանդուգն եւ յահուր, մանաւանդ թէ եւ ոչ ոք: Բայց եւ դանդաղիմ չարութեանն տալ ամենայն իրաւք զաստ ի տանջանս կամ բարեպաշտութեան զընդարձակութիւնն: Այլ է երբեք // յորժամ եւ առ պիտանացու ինչ, զչարութիւնսն հատանելով դժընդակ իրք չարեաց, եւ կամ առաքինութեանն ճանապարհ առնել բարեացն կիրք լաւագոնիցն: Բայց ոչ միշտ եւ ոչ ամենայն իրաւք, այլ է այս միայն հանդերձեալ ժամանակին, ըստ որում կէսք զառաքինութեանն մրցանակս, եւ կէսք զչարութեանն պատուհաս ընկալցին: Վասն զի յարիցեն, ասէ, ոմանք ի յարութիւն կենաց, եւ ոմանք ի յարութիւն դատաստանին⁶⁴: Բայց աստ այլոյ արինակի է, եւ վարուց այլոց, ամենայն անդր բերէ, ունելով հարթ իմն յԱստուծոյ ամենեւին, որ թուի մեզ անհարթ, որպէս եւ ի մարմնիս բարձրանդակ եւ խորագոյնք ինչ, մեծութիւնք եւ փոքրկութիւնք, եւ յերկրի ի վեր ամբարձմունք եւ նուաստութիւնք, յորոց գեղեցկութիւնն առ իրեարս որոշմամբն հաստատի եւ տեսանի: Զի // եւ արուեստատորի իսկ է զնիւթոյն, որ ինչ է անկարգութիւնն եւ անհարթութիւն, արուեստին առ ի գործոյ, իրիք կազմութիւն պատշաճել: Յայնժամ եւ մեզ հասանելի եւ խոստովանելի լիցի, յորժամ զկատարեալ զգեղեցկութիւնն պատմութեանն տեսանիցենք: Այլ եւ ոչ նա անարուեստ, որպէս մեք, եւ ոչ այսոքիկ մատակարարեալք լինին անկարգաբար, թէպէտեւ ոչ մեզ իցէ բանն ծանաթագոյն:

ԼԲ Բայց եթէ ինչ կերպարան պարտ իցէ առնուլ զմերոց զախտիցս, ոչ հեռի յորժացելոցն ենք եւ ցնորեցելոց, որոց շուրջ գալ ամենայնն թուի, ինքեանք թմբրեալք, նոյնպէս եւ այնոքիկ, յաղագս որոց բանս: Վասն զի ոչ հաւանին իմաստագոյն քան զինքեանս լինել զԱստուած, եթէ ինչ յաղագս դիպեցելոցն ցնորին եւ կամ աշխատին յաղագս բաինն վայելուչ // Էր, թերեւս արդեւք աշխատասիրութեամբ աղաչեցելոյ ճշմարտութեանն, քան իմաստնագոյնս զինքեանս զայտոսիկ իմաստասիրել ի միասին եւ հոգեւորագոյնս, զի եւ այս ի շնորհացն մի է, եւ ոչ ամենեցուն է գիտութիւն կամ մաքրութիւն վարուց զայն որսալ, եւ ի ստուգապէս Իմաստնոյն զիմաստութիւն հայցել: Իսկ նոքա (ո՛վ ան-

⁵⁹ Հոովմ., ԺԱ, 33:

⁶⁰ Հմմտ. Հոովմ., ԺԱ, 33:

⁶¹ Հոովմ., ԺԱ, 34:

⁶² Հմմտ. Յովբ., ԺԵ, 8:

⁶³ Հմմտ. Ովսէէ, ԺԴ, 10:

⁶⁴ Հմմտ. Յովհ., Ե, 29:

խրատութեանն) ի պատրաստագոյնսն խոտորին եւ յանբանութիւն ամենեցուն ստեն, ինքեանք զբանն ոչ գիտեն, եւ եւն անհանձարութեամբ իմաստունք, քան եթէ յաղագս իմաստութեանն, զի այսպէս ասացից վայրապարսն՝ ոչ իմաստունք եւ անհանձարք: Աստի ոմանք զբախտն եւ զինքնեղութիւնն արդարեւ ինքեամբք, եւ որպէս դիպեցաւ ստեղծեալք իմաստքն, եւ կէսք աստեղացն բռնաորութիւնս ոմանս // անբանս եւ անլուծանելի ի յարմարողաց, որպէս եւ կամիցին, զմերս, մանաւանդ եթէ եւ նոյն ինքն յարմարեալ հարկաւորեալ է մոլորակացն ոմանց, եւ զանմոլորիցն զճանապարհակցութիւնս, եւ զհեռաւորութիւնս եւ զտիրական ամենայն ի շարժումնն: Եւ կէսք, որպէս իւրաքանչիւր որ, երեսմունս առին թշուառական ազգի մարդկան բերելով, ի ներքս մուծին, որքան ինչ նոցա նախախնամութեանն անհասանելի եւ անտեսանելի, ի զանազան կարծիս եւ յանուանս մանր բաժանեցին: Եւն ոմանք, որք եւ աղքատութեամբ յոլովագունի զնախախնամութիւնն ամբաստանեցին, որ ինչ գեր ի վերոյ քան զմեզն մատակարարել կարծեցին, քայց մինչ եւ ի մեզ, որք եւ մանաւանդ կարաւորս եմք իջուցանել զնա դանդաղեցան, որպէս զարհուրեալք իմն, մի // գուցէ յաճախագոյնս բարեգործեալք, քաջալաւագոյն երեսեցուցեն զբարեգործն եւ կամ աշխատեցի ինչ ի նոսա Աստուած բարեգործելովն զյոլովս:

ԼԳ Բայց նոքա, որպէս ասացին, ընկեացին արտաքս, զի եւ գեղեցկապէս զնոսա յառաջագոյն առնլով բանն զեկոյց: Վասն զի ընդունայնացաւ, ասէ, նոցա անհանձար սիրտն՝ ասելով զինքեանս իմաստունս, յիմարեցան եւ փոփոխեցին զփառս անապականին Աստուծոյ, առասպելաւ ոմամբք եւ ստուերաւ ի ձեռն ամենեցուն զնախախնամութիւնն թշնամանեցին: Այլ մեք մի՛ անձամբք մերովք զայսոսիկ հրաշագործեացուք, զի եթէ հանդերձեալ ինչ է բանի բանաւորս լեալս զմեզ, եւ բանի սպասաւորս: Եւ մի՛ որք կարծենն ընկալցուք, թէպէտեւ քաջընթացք իցեն լեզուքն յանտեղի բանսն եւ յաւանդս, եւ սնոտեալքն // վայելչանան: Այլ եւ Աստուած ամենեցուն արարիչ եւ ստեղծիչ հաւատամք, զի որպէ՛ս արդէք գոյացաւ ամենայն, ոչ ուրուք գոյացուցանողի եւ ի միասին յարմարողի: Եւ զնախախնամութիւնն ի ներքս ընդ նմին ածեմք, որ զայս զամենայն ունի ի միասին եւ կապէ, ըստ որում եւ նախախնամող այսոցիկ, որոց եւ արարիչ հարկաւորէ, եթէ ոչ իցէ հանդերձեալ բովանդակ ինքեամբ բերեալ լինել, իբրեւ ի մրրկէ ումեքէ նաւ, ընդդէմ արգելցի եւ քակտեցի յաղագս անկարգութեան նիւթոյն, եւ յառաջին խառնակութիւնն եւ անզարդութիւնն վերստին երթիցէ: Եւ մերոց իրաց վերակացու մանաւանդ զմտաւ ածցուք զմերն, եթէ արարիչ եւ եթէ ստեղծիչ ախորժես կոչել, թէպէտեւ ի ձեռն հակառակացն կեանքս մեր որոշին, յաղագս այսոցիկ թերեւս եւ յանձանաւ//թիցն եմք, զի դժուարատեսութեամբն ընդ գեր ի վերոյն քան զամենայն սքանչանայցեմք: Քանզի դիւրաւ հասանելին ամենայն դիւրաւ արհամարհելի է, իսկ գեր ի վերոյն քան զմեզ, որքան դժուարահասանելին է, նոյնքան եւ սքանչելագոյն: Եւ հրահանգ է զփափագումնն զամենայն փախչելովն ի հասմանէն:

- ԼԴ Վասն այսորիկ մի՛ ընդ ամենայն առողջութիւն զարմա-
 ցուք եւ մի՛ զախտն անգոսնեացուք, մի՛ յանախապէս հոսեցելումն
 դիցուք սիրտ, որ առաւել գեղեցկապէս, քան թէ բարոք ունիցի,
 հոսմամբն ի վայր անկեալ, եւ իբրեւ զանձինն ինչ այնորիւք
 5 վատնիցենք: Եւ մի՛ ի վերայ աղքատութեանն յարիցուք, իբրեւ
 վատթարի ուրուք եւ դատապարտեցելոյ, եւ ատեցելոյ մասին:
 Այլ գիտացուք եւ զառողջութիւնն արհամարհել զանմտին, որոյ
 A216r պտուղքն են մեղք, եւ զախտ//սն պատուել զսուրբս պատկառելով
 յայնցանէ, որք ախտիւքն յաղթեցին, մի ուրեք ոչ եւ զՅովք թա-
 10 քուցէ չարչարանաւքն առաւել, քան զառողջագոյնսն պատկա-
 ռելին, թէպէտեւ զթարախն քերէր⁶⁵, թէպէտեւ թշուառանայր ի գի-
 շերի եւ ի տուրնջեան բացաւթեագ, վիրաւք, եւ կնան, եւ բարե-
 կամաւք վտանգեալ: Որպէս զի եւ զանիրաւ ճոխութիւնն ի բաց
 յողարկեացուք, որով տաժանի յիրաւի ի բաց ընչեղն եւ հայցէ
 15 շիթս սակաւս առ ի զովացումն, եւ զաղքատութիւնն գովեացուք
 զքաջաշնորհն, եւ զհմաստասէր, որով Ղաւարոս ապրէ, եւ ճո-
 խանայ ի գոգսն Աբրահամու ճոխութեամբն⁶⁶:
- ԼԵ Արդ ինձ եւ յաղագս այսոցիկ թոյի հարկաւոր լինել մար-
 դասիրութիւնն, եւ առ կարատեալս բարեգթութիւնն, զի որք այս-
 A216v 20 պէսն ունիցին // վասն նոցա ըմբերանիցենք, եւ մի՛ սնոտի բա-
 նից տեղի տայցենք, որք արինադրենն ընդդէմ անձանց մերոց
 զխակութիւնն: Բայց քան յամենայնէ առաւել ի պատուիրանէն
 պատկառեացուք եւ յառակէն: Եւ զի՛նչ իցէ պատուիրանն, դի-
 տեցէք եւ որ զհետն գայ նորա, զհարազատութիւնն: Զի ոչ մի-
 25 անգամ եւ կամ երկիցս ասելով յաղագս կարատեցելոցն, որք
 հոգւոյն սրբոյ էին ի բաց վճարեցան: Եւ ոչ ոմանք, եւ կէսք ոչ,
 եւ կամ առաւել այլք, եւ կէսք նուագ, որպէս ոչ յաղագս մեծամե-
 ծաց իրիք, եւ ոչ յոյժ փութալեաց, այլ եւ ամենեքեան, եւ հան-
 դերձ ճեպով իւրաքանչիւր ոք կամ առաջին եւ կամ յառաջինսն
 30 զայսոսիկ հրամայեն, եւ երբեմն յորդորեն, երբեմն սպառնան,
 երբեմն թշնամանեն: Է երբէք, զի զուղ//ղեալսն ընդունին, որպէս
 զի յանախութեամբ յիշատակաւ պատուիրանին գործակիցք լի-
 նիցին: Յաղագս թշուառութեան աղքատին եւ հեծութեանց տը-
 նանկին⁶⁷ այժմ յարեայց, ասէ, Տէր: Ո ոչ զարհուրեացի ի յարու-
 35 ցելոցն ի Տեառնէ: Արի, Տէր Աստուած, բարձրացի ձեռն քո, մի՛
 մոռացիս զաղքատս⁶⁸: Հրաժարեացուք ի բաց յայսպիսի բարձ-
 րութենէ, եւ մի՛ ախորժեացուք ամբարձեալ զձեռնն տեսանել հա-
 կառակ անհաւանիցն, եւ եւս մանաւանդ ի վերայ յարձակեալ
 խստացելոցն: Եւ ոչ մոռացաւ զաղաղակ աղքատաց: Եւ ոչ ի
 40 սպառ մոռացի զաղքատն⁶⁹, եւ աչք նորա յաղքատն հային (որ
 քան զարտեւանումսն լաւագոյնք են ու տիրականք), արտեւա-

⁶⁵ Հմմտ. Յովք, Բ, 8:

⁶⁶ Հմմտ. Ղուկ., ԺԶ, 24:

⁶⁷ Հմմտ. Սաղմ., ԺԱ, 6:

⁶⁸ Հմմտ. Սաղմ., Թ, 13:

⁶⁹ Հմմտ. Սաղմ., Թ, 19:

նունք նորա քննեն զորդիս մարդկան⁷⁰, զոր նուագագոյն լեալ ա-
սիցէ, որ դիտաւորութիւն եւ երկրորդ:

17v

ԼԶ Թերեւս ասասցէ // որ՝ արդեաք յաղագս զրկեցելոցն այ-
սոքիկ եւ աղկաղկաց: Ոչ վիճիմք, բայց զքեզ եւ այն ընդոստու-
ցէ առ ի մարդասիրութիւնն: Զի որոշ զրկեցելոց այսքան քան,
նոցունց եւ բարի ընդունողաց յայտ է, եթէ առաւել է շնորհն: Քան-
զի եթէ որ անպատուէ զաղքատն, զայրացուցանէ զարարիչ նո-
րա⁷¹, պատուէ զարարիչն, որ խնամ տանի արարածոյն: Եւ դար-
ձեալ յորժամ լուիցես: Ճոխն եւ աղքատն դիպեցան միմեանց զեր-
կոսեան Տէր արար⁷², մի՛ զոմն աղքատ եւ զոմն ճոխ կարծիցես,
զի առաւել յառնիցես ի վերայ աղքատին, վասն զի ոչ է յայտ,
եթէ յԱստուծոյ իցէ այն որոշումն: Ստեղծուած Աստուծոյ, ասէ,
նմանապէս երկոքեան, թէպէտեւ արտաքուստ է անհաւասարու-
թիւն: Այսոիկ զքեզ թախանձեմ առ վշտակցութիւն եւ մարդասի-
րութիւն, զի յորժամ յայնցանէ ամբարձ//ցիս, սոքաւ զիջանիցիս,
եւ լինիցիս քան զքեզ ինքն չափաւոր: Եւ զի՞նչ էս, որ ողորմի
աղքատին, Աստուծոյ փոխ տայ⁷³: Ո՞ր ոչ ընկալցի այսպիսի քաղցր
հատուցանող՝ ի ժամանակի հանդերձ տոհմականաւ զփոխն: Ո-
ղորմութեամբք ու հաւատովք մաքրին մեղք⁷⁴:

A218r 15

20

ԼԷ Արդ՝ մաքրեալք լիցուք ողորմելովն, լուսացուք բարութե-
անառովն զոգւոցն աղտ եւ զշաղախմունս, եւ սպիտակացուք,
ոմանք իբրեւ զասր, եւ կէսք իբրեւ զձիւն՝ ըստ համեմատութեան
բարեգթութեանն: Ասացից ինչ եւ զարհուրելի: Եթէ ոչ ինչ իցէ ի քեզ
խորտակումն է ի վեր եւ ոչ վերք խղիւսայթեալք⁷⁵, եւ ոչ բորոտու-
թիւն ինչ, հոգւոյ կամ արածոյ նշանակութիւն, կամ պաղպաջ-
ման⁷⁶, զորս նուագաբար արեւնքն մաքրէին, պէտք են Քրիստո-
սի բժշկողին: Այլ դու, որ յաղագս մեր վիրաւորեցան եւ չար//
չարեցաւ, պատկառեսցիր եւ պատկառես, եթէ երեսեցիս Քրիս-
տոսի անդամոյն քաղցր եւ մարդասէր: Ապա եթէ այնքան զքեզ
խոցուտեաց թերեւս մերոց ոգւոցս աւագակն եւ բռնաւոր կամ
յերուսաղէմ յերիքով զիջեալն, եւ կամ այլ ուստէք առեալ անգէն
եւ անպատրաստ, որպէս զի յիրաւի է ասել զայն՝ «նեխեցան եւ
փտեցան վերք իմ յերեսաց անզգամութեան իմոյ»⁷⁷: Արդ, եթէ
այնպէս ունիցիս, մինչ զի եւ ոչ զբժշկութիւնն հայցել եւ ոչ զաւ-
րինակն գիտել զբժշկութեանն, ավա՜ղ վիրիդ ստուգապէս, եւ ի
խոր թշուառութեանդ: Ապա եթէ ոչ ամենեւին հրաժարեցեր եւ
ոչ անբժշկելի ունիցիս, մերձեցիր առ բժիշկն, աղաչեա՛, բժշկեա՛
զվերսդ վիրաւքն, ստացի՛ր նմանեան զնմանն, մանաւանդ եթէ,
նուագիւք զմեծամեծս բժշկեցիր: Ասասցէ անձին քում՝ «փրկու-

A218v

30

35

⁷⁰ Հմմտ. Սաղմ., Ժ, 5:

⁷¹ Հմմտ. Առակք, ԺԷ, 5:

⁷² Հմմտ. Առակք, ԻԲ, 2:

⁷³ Հմմտ. Առակք, ԺԹ, 17:

⁷⁴ Հմմտ. Առակք, ԺԵ, 27:

⁷⁵ Հմմտ. Եսայի, Ա, 6:

⁷⁶ Հմմտ. Ղեւտ., ԺԳ, 2:

⁷⁷ Սաղմ., ԼԷ, 6:

A219r թիւն քո ես եմ»⁷⁸ եւ «հաւ//ատք քո կեցուցին զքեզ»⁷⁹ եւ ահա ողջ եղեր,⁸⁰ եւ զամենայն զմարդասիրութեանն զբանս, միայն եթէ տեսցէ առ վշտացեալսն մարդասէր:

Ը Երանի, ասէ, որք ողորմիցին, զի նոքա ողորմեալք լիցին⁸¹, ոչ դուն ուրեք է յերանութիւնս ողորմութիւնն: Եւ «երանի, որ խորհի զաղբատն, եւ զտնանկն»⁸², եւ «քաղցր այր ողորմի»⁸³ եւ տայ փոխ», եւ զայր ամենայն ողորմի եւ տայ փոխ⁸⁴: Յափըշտակեցուք զերանութիւնն, հանճարեղք կոչեցուք, քաղցր լիցուք: Մի՛ հատցէ զքո մի գիշերն զողորմութիւնն: Մի՛ ասասցես՝ երթ եւ վերստին եկեսցիր եւ վաղիւ տաց⁸⁵: Մի՛ ինչ ընդ մէջ լիցի յորդորմանն եւ բարեգործութեանն: Սա միայն՝ ոչ ընդունի զապաղումն մարդասիրութիւնս: Բրդեա՛ քաղցելոց զհաց քո, եւ

A219v զաղբատն անյարկս ի ներքս տարցիս ի // տուն քո⁸⁶, եւ այսոքիկ հանդերձ յաւժարութեամբ: Զի որ ողորմին, ասէ, զուարթութեամբ, եւ կրկնապատիկ լինի քեզ բարին պատրաստութեամբ: Վասն զի տրտմութեամբն եւ ի հարկէ, անշնորհ է եւ առանց զարդոյ: Տանելի է, այլ ոչ ողբալի զբարեգործութիւնսն: Եթէ ի բաց բարձցես զկնճիոն, ասէ, եւ զձեռնաձգութիւնն, զոժդութիւնն ասէ այս եւ զքննութիւնն, եւ կամ զյերկուանալն, եւ զբան տըրտընջելոյն, զի՛նչ լինիցի: Իբրեւ մե՛ծ իմն եւ սքանչելի, որպիսի եւ որքան է այսոցիկ վարձն: Ծաւալեցի կանուխ լոյս քո, եւ բժշկութիւն քո վաղվաղակի ծագեացէ⁸⁷: Ո՞ ոչ փափագեացէ լուսոյ եւ բժշկութեան:

ԼԹ Բայց պատկառեմ եւ ի Քրիստոսի արկեղէն, որ առ ի 25 զաղբատնսն դարմանել զմեզ կոչէ⁸⁸ եւ ի Պաղոսի եւ ի Պետրոսի ձայնակցութե//նէն, զի զԱւետարանն բաժանեցին, բայց զաղբատնսն հասարակաց արարին, եւ յերիտասարդիցն կատարելութենէ, որք զինչսն տալով աղբատաց սահմանեցան եւ արինադրեցան⁸⁹: Կարծիցե՛ս ոչինչ հարկաւոր լեալ քեզ մարդասիրութեանն իրք, այլ բաժանումն⁹⁰: Յոյժ եւ ես կամէի զայդ եւ կարծէի: Այլ զարհուրեցուցանէ զիս ձախ ձեռնն եւ ուրբն, եւ որք ի կացուցանողէն թշնամանին, ոչ զի յափշտակեցին, եւ ոչ զի կողոպտեցին նուազագոյն ինչ, քան զհրաժարեցուցեալսն արարին, այն ի կար-

⁷⁸ Սաղմ., ԼԴ, 3:

⁷⁹ Մատթ. Թ, 22:

⁸⁰ Հմմտ. Յովհ., Ե, 14:

⁸¹ Հմմտ. Մատթ., Ե, 7:

⁸² Սաղմ., Խ, 2:

⁸³ Սաղմ., ԾԺԱ, 5:

⁸⁴ Հմմտ. Սաղմ., ԼԶ, 26:

⁸⁵ Հմմտ. Առակք, Գ, 28:

⁸⁶ Հմմտ. Եսայի, ԾԸ, 7:

⁸⁷ Հմմտ. Ղուկ., ԾԸ, 8:

⁸⁸ Հմմտ. Յովհ., ԺԲ, 6:

⁸⁹ Հմմտ. Մատթ., ԺԹ, 21:

⁹⁰ Սույն միտքը բնագրում ունի հետևյալ շարունակությունը՝ «և ոչ իսկ օրենքը, այլ խրատը» (էջ 909), որը ինչ-ինչ պատճառով հայերեն թարգմանությունից դուրս է մնացել:

գաւ դատապարտեցան, ալ զի ոչ գՔրիստոսի ձեռն կարատե-
լոցն բժշկեցին:

Խ Արդ, որք մի անգամ ինձ հաւանիք, ծառայք Քրիստոսի
եւ եղբարք, եւ ժառանգակիցք, մինչ դեռ է ժամանակ, գՔրիստոս
տեսցուք, գՔրիստոս կերակրեսցուք, գՔրիստոս // զգեցուցուք,
գՔրիստոս ժողովեսցուք, գՔրիստոս պատուեսցուք՝ մի սեղանով
միայն, որպէս ոմանք, մի՛ անոյշ իղով, որպէս Մարիամ⁹¹, մի
գերեզմանաւ յատուկ, որպէս Յովսէփ Արիմաթացի⁹², եւ մի՛, որ
ինչ առ թաղումն էր, իբրեւ զՆիկողէմոս զկիսակատար գՔրիս-
տոսասէրն, մի ոսկով եւ կնդրկաւ եւ զմոսով, որպէս մոգքն յա-
նաջագոյն ասացեալք: Ալ զի զողորմութիւն կամի եւ ոչ զգոհս⁹³
ամենեցուն Տէրն, եւ առաւել քան զբիրաւորս գառանց պարար-
տաց զբարեգթութիւնն, զայս ի ներքս բերցուք նմա ի ձեռն կա-
րատացելոցն, եւ յերկիր այսրէն անկելոցն, զի, յորժամ աստի
վնարիցիմք, ընկալցին զմեզ ի յաիտենական խորանս, ի Քրիս-
տոս Յիսուս ի Տէր մեր, որում փառք յաիտեանս: Ամէն:

⁹¹ Հմմտ. Յովհ., ԺԲ, 3:

⁹² Հմմտ. Յովհ., ԺԹ, 38:

⁹³ Հմմտ. Մատթ., Թ, 13:

ՏԱՐԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ

1 Գրիգորի Աստուածաբանի ասացեալ յաղագս աղքատասիրութեան Դ, երրորդ չորեքշաբթին Գրիգորի Աստուածաբանի ասացեալ յաղագս աղքատասիրութեան Ե, նորին յաղագս աղքատասիրութեան ԶԷԸ, երանելոյն Գրիգորի Աստուածաբանի ասացեալ յաղագս աղքատասիրութեան Թ

1-25 յաղագս ... վկայ] ԴԵ

4 փոքումբ ԱԳԶԷԸԹ. չափովք]Գ. չափով չափեալ ԶԹ

6 ճոխանայցէք] + աղօթիւք Թ. աղօթակիցք ԶԹ + լեր Թ

7 բանիւ Է. եւ]Թ. բրդել] + զհաց Թ. հացս]Թ

8 անձրևեսցի ԶԹ, անձրևիցէ Ը. առաջինն]ԶԸ

10 մինչեւ] + ի ԲԳ. յագեցումն] յագումն Գ. բիրս ԶԸ

11 յոյժ]Գ

13 մարգս] մարդս Է. զծաղկանցն Թ. զգեղեցկագոյնս Թ

14 զհոտոտելիսն]Թ, զհոտոտելիս ԶԸ, + և ԶԸԹ. զտեսանելիսն]Բ

15 հաւանեցուցանելով] սովորեցուցանելով Գ

17 բարիոք Գ, բարեօք Ը. հաւատոցն Թ

18 որ]Թ

1-28 նոյն... կարմեղացին] ԴԵ

2 լծակցեալ Թ. վերնայնոցն Գ, վերնայնոյ Զ, վերնոյ Ը

3 լիեալ Ա. բարիոք ԱԳ. վկայ] Զ

4 ինքն] + վկայ Զ. լեզուվն Բ. երամակացն ԱԳԶԷԹ. զհակառակն Զ

5 բռնացեալսն Է + և զբռնացեալ Զ

6 զունկնն] զունկն Բ, զունկն ԶԸԹ. վիրաւորելոյն Զ

7 բարոք Գ

8 ի յայսմիկ]Բ, յայսոսիկ Գ, + և Թ. զայլս ԶԸ. վկայեալս Թ

9 եւ ոչ աղաղակէր] Է

10 ձայն ԶԸ, զձայնն Թ. տարաւսն Ա, տարօսն Է

11 բարիոք Գ. եւ] Զ. վկայ Է. փենեհեզ ԲԶԸԹ. զմարդիանացին Ա, մարդիանացին Թ. իսրայէլացովն Զ

12 զթշնամանս որդոցն] զնախատինս աստուածային Բ. որդոցն ԷԹ

15 միայն]Թ. զայսոսիկ]Զ. կրէին] կարէին Թ. բարիոք Գ, բարուք Է. Է]Գ

16 հաւանեցուցանէ ԲԹ

17 որ] որք Է. վատահանայրն Ը, + և ԱԳԶԸ

19 յաղթես Թ. փորձաւորին Ա, փորձօղին Է. բարիոք Գ + Է Թ. աղօթքն Ը

20 հաւանեցուցանէ Թ. զքեզ] ԳԹ. տքեալ Ա, տքնել Զ

21 բարիոք ԲԳ. հաւանեսցէ Զ

24 պատուեսցի ԶԹ. բարիոք ԲԳ, + Է ԶԸ

25 ի բերլեհէմ ժուժկալեալ Զ

26 զջրոյն ԶԹ. զհր] ԲԹ, զհրն Ը. ախտն Զ

1-28 Հեղիու... գտանեմք] ԴԵ

2 երեսի] եր Զ. բարիոք Գ, + Է Զ

4 այրիոյն Ա, այրոյն ԳԹ. ուղտու ԶԸ, ուղտոյ Թ. ծածկեր Թ. լոմայիւք Զ

5 գնով Թ. բարիոք Գ, + Է Թ

6 զայլսն] Բ

7 կերպարանս ԶԸ, + միայն Բ

8 զերեսող, Թ. եղ]ԶԹ. ամօթովք Ը. ընդ թքովքն եւ] Բ

9 մաքրէր] + ի Թ

10 բարիոք Գ, + Է ԶԹ

11 Զակքէոս ԱԶԸ

12 զամենայն] + ինչ Բ

13 յայսմիկ] յայսոսիկ Գ. եւս] Զ

14 բարիոք Գ. գործ Գ

15 ազգակիցսն Թ

16 սիրելութեան Զ, սիրելութիւն Ը, զսիրելութեանն Թ

- 19 ոմն] + ոմն Զ. յերանելեացն Ը
 20 զանազան Ը. վարուց ԶԸ. յօժարութիւնքն Թ
 21 արժանատրութեան ԶԸԹ, + ըստ Զ
 22 եւ] Թ. որոշի ԶԸ. որո շինումն Թ
 24 ճանապարհորդեացէ] ճանապարհորդաց է Թ
 25 հետ Զ. առաջնորդին ԶԸԹ. ուղղչին ԸԹ
 27 մեծի է. գլուխ] Գ
 28 գտանիմք Զ

- 1 զբարեգործութիւնն] զբարեգործութիւնսն Թ
 1-29 զաղբատասիրութիւնն... գործոցն] ԴԵ
 2 եւ] ԳԸ
 3 ոչ] + ինչ Գ. ընտանագոյն Ա. որոյ] որ Զ
 4 գնայ էԹ
 5 այլ Թ
 6 արդարոյն Զ, արդարոցն Թ
 8 որոց] + ի Զ. իցէ] + ի ԳԸԹ
 9 զի] Թ. չարչարեցին Թ
 9-10 եւ լալ ընդ լացեալսն] Թ
 10 լացեալսն] + ըստ Բ. զմարդկան ԶԸ
 11 այրութեանն] յարութեանն է
 12 վասն] յաղագս Գ. որբութեան] սրբութեան Ը
 13 յիշխանացն Զ
 14 սպանութեանն ԶԸ, սպանութեան Թ. գողոց անյագութեամբ ԶԸ
 16 ձեռսս Ա
 17 որո արդօք Գ, որոյ Զ. արդեօք ԶԸԸԹ. զայնոսիկ Ը
 18 սովորութեամբ] ողորմութեամբ Թ. թշուառացեալք Բ
 19 որք] + և Ը
 21 իմն] ի Թ
 22-29 եւ կամ... ի] Թ
 23 լծակցեցաւ ԶԸ
 24 զանգեալ ԱԶ. զանկեալ եմ] Գ
 26 հաշտուեալ Բ, հաշել Զ. հակառակիմ Զ
 27 ի] Գ
 28 որ Զ

- 1 խնայեմ] խնդամ Բ. իբրև Ը. փախայց Գ
 1-28 խնայեմ... տկարութիւն եւ] ԴԵԹ
 3 ձգողովքս Զ, ձգողքս Ը, ստորին Ը. քարշաղաւք Ա, քարշողովքս ԶԸ
 4 օտարսիրութեանցս Զ
 6 զխաղանալն Ա, զխաղաղելն Զ
 7 իմաստութիւն Զ. կամ] Զ
 8 զմեզ] ԶԸ. լիեալ Ա
 9 պատուոյն] սիրոյն Բ
 10 կոռով ԶԸ
 12 լիեալս Ա. ժամաակայս Գ
 14 այսոցիկ] այսորիկ Գ
 15 վասն] յաղագս Ը. յաղագս] վասն Ը. հողոյն ԶԸ. զիշանհիցիմք] զի հանհիցիմք ԱԲԴ
 16 ախորժէ Գ, ախորժեացեն ԶԸ
 18 մերոցն Ը. վտանգելոյ Բ, վտանգելոց Զ
 19 մարմնոյս ԲԳԶԸ
 20 յամբաստանել Բ
 21 եղէ ԲԶԸ. խնամեմ] խնայեմ Ը
 23 եւ ի] Ը. ծախելոցն Զ
 24 եւ²] Ը
 25 չարաչար] + ախտ Բ
 27 իրաքանչիւրութ] իրաքանչիւր ուրութ ԶԸ. ոչ է] չէ Գ

28 զանկեալսն Բ

- 1 բարիոք Գ. ունիցի Գ
- 1-27 ոչ... զի] ԴԵԹ
- 2 լիեալ Ա
- 3 մարմնոցս Զ, մարմնոյս Ը. հոգւոյս ԶԸ
- 4 թերեւս] թէ ևս Զ. արդեօք ԶԷԸ
- 7 որք անցաւելն] որքան ցաւելն ԶԷ, որքան ցաւելն Ը
- 8 զտկարութեան ԶԸ
- 9 յոյս ԱԷ. աւգնեացի Բ
- 10 առաւել] առ Զ
- 11 եւ²]Գ. եւ³] Է Զ, + ի Զ
- 12 յոլովելից Զ
- 13 լիեալս Ա. տեսանելի Զ. զյոլովից Զ
- 14 որպէս] աստուծոյ Ը. դառնալիսն Ը. եւ]Զ. քան] նախ քան Է
- 15 սգայցեն Գ. թշուառութեամբն Զ
- 17 զի] ԲԷ. զարտասուօք Է
- 18 ախտացելօք ԶԸ. մերձաւորացոյ Զ. որք] որ Բ
- 19 էք] Զ
- 22 գիտաւղացն Ա, գիտօղացն Է. մարդիք ԶԷ
- 24 թշուառական ԶԸ
- 25 նշխար ԶԸ. ծանօթութեան Զ
- 26 անուան] + որդի ԶԸ

- 1 պատկերացն Գ
- 1-28 ոչ... վաղվաղակի] ԴԵԹ
- 2 ազգակցութիւնք Գ
- 3 ողորմելի Զ
- 4 արդօք Գ, արդեօք ԶԷԸ. եւս] ԲԳ. ունին Բ
- 5 վատնեաց] վտանգեաց ԶԸ
- 7 պահեցին Զ, պահեցան Ը. անցեալ] գնանցեալ Զ
- 8 զայլսն]Ը. որ]Ը. եւ]Զ
- 9 լինին Ը. վշտանալի Զ
- 10 լիեալք Ա, լքեալք ԶԸ. սգեցեալք Գ
- 11 զազգակիցսն Ը. եւ] ԶԸ
- 13 եւ³] + ի ԳԶԷ. վշտաց] + թերևս Է
- 14 մարմնոյն Զ
- 16 նուազ] Զ
- 17 ո] ով Զ. ո²] ով Զ. վշտագոյն Գ
- 18 եւ + իւր Զ
- 19 կենաց ԶԸ
- 20 յաստուծոյ ԶԸ
- 24 ախտ Բ
- 25 անապատի ԳԷ
- 26 զվեմ Զ
- 27 բարեպաշտք Զ. զայնոսիկ] զայստարկ Զ. բանսն ԶԸ
- 28 յարգանդէ Գ, յարգանդոյս Զ

- 1-28 կորեար... որ] ԴԵԹ
- 2 զնաշակելն ԶԸ. կենացն ԶԸ
- 3 զծնունդք Զ. կեալդ Զ. հանդերձելում Զ
- 5 կամի] Ը
- 6 ի] Բ. յորդոյն Զ. մարմնոց Բ
- 8 թշուառացելոյն ԲԸ. սպանողի] + ոք Զ. արդեօք ԶԷԸ
- 9 ի²] Զ
- 11 զայսպիսոյն] զայնպիսոյն Բ, զայնպիսոյն ԳԶ
- 13 իբրեւ] որպէս Ը

- 16 ո] ով ԱԲԶԸ
- 17 աղբեր Զ
- 18 գետք] գիտեք ԱԲԶԷԸԹ. ինչ Զ
- 19 սպանաղս Ա, սպանո Զ, սպանողս Է, սպանող Ը
- 20 բաշխիմք Զ
- 21 բժշկություն Է
- 22 այնորիկ] այսորիկ Զ
- 24 ցուցանել զսուաջին Զ. պատմելով] պատելով Գ, պատուելով ԶԸ
- 25 անդամօք ԶԸ. պանունաղ Ա, պանունօղ Է
- 26 կեղօք ԶԸ
- 27 յօգնականություն Ը
- 28 կեղոցն] կենացն Գ

- 1' եղել Գ. ոք] Ը. ուղարկեաց Զ
- 1-2 ոչ... ողբք] ԴԵԹ
- 2 նոցանէն ԶԸ. ոչ] առ ԱԳԷ. յամոթոյն ԳԶԸ. տօնիցն ԷԸ
- 3 ինքն]+ի Զ
- 4-5 եւ... ժողովիմք] ԶԸ
- 6 զնահատակությունսն Զ
- 8 արդեօք ԶԷԸ
- 9 խաւատով Զ, խաւարաւ Է
- 10 բեռն] բուռն Ը. այսօրիկ]+արդօք Գ
- 11 լիցին Գ, լինիցի ԶԸ
- 12 հաւանեցուցեն]+մի Ը. մինչ] մի ինչ ԲԳԶԷ
- 13 մարդկայնոյ ԶԷ
- 15 փափկացելոցն ԲԳԶԷԸ. լինիցին] իցեն Զ
- 15-16 զի իրեանց] զիրեանց Է
- 17 ո] ով ԳԶ. ոչ] ոք Գ. խորտակեացի Ը
- 19 կան] ԶԸ. ախտին ԷԸ. լծակցեալ Զ
- 20 ոմն] ոմանք Զ. յողորմութեան Զ. արկանին Ը
- 22 տեսաղքն Ա. խառնեալ Զ
- 23 ցաւակից Զ. լիեալք Ա
- 25 թշուառացեալս Գ. լիեալք Ա
- 27 հայցուածոցն Ը

- 1-27 ողորմելիք... առնլով] ԴԵԹ
- 2 շարժեցի ԶԸ
- 3 յողբումն ԶԸ. խնամաւ Զ. զողբսն ԶԸ
- 4 ասեմ]+եւ Բ. երբէք կարեմք Ը
- 5 պատուականագոյն]+է Ը
- 6 բարիոք Գ
- 7 եւս] Բ. զոր Գ. ասացիս Ա, ասացիս Է
- 8 մեր] ԶԸ. թեպէտ Զ
- 9 սմին] նմին ԶԸ. ստեղծման ԶԷԸ
- 10 եղաք Գ. ջլօք ԶԷ, ջլովք Ը. զգեցեալ Զ
- 12 Յոք Զ. եւ]+մի Զ. զմեր] Գ
- 15 զնոյն]+ինքն Բ. սգեցեալք Գ
- 16 ըստ] ընդ ԲԳ. հաւատացին Ը. հոգւոյն] գոյն Զ, ջրոյն Ը. մէջ] մեզ ԳԸ
- 17 կտակաց] կմակաց Է
- 20 յարես Գ
- 21 ախտակից ԶԸ. են]+զի Բ
- 23 Քրիստոսի ԳԷ. սեպհականքս Է
- 24 ընտրեալքս Ը. նախանձաւոր Զ. փրկութեան Գ
- 25 հեզագոյն Է
- 27 զայս] ԲԳ. զխորանս այս Է. առնելով Զ

- 1-27 ցաւեցեալ... յոտից] ԴԵԹ

- 2 որ Գ
 3 զօրինակ ՁԸ
 4 անտես... զանցանիցեմք] Գ. առնիցեմք] արասցուք ՁԸ. զանցանիցեմք] զայց առնի-
 ցեմք ԲԷ
 6 եւ] ՁԸ. ի]ԷԸ. զբարոյ Ձ
 7 զմոլորեալսն Բ. զտկարացեալսն ՁԸ
 8 բնութիւնն Ձ, տկարութիւնն Բ
 11 այլք ՁԸ
 12 ամենապատիւք Է
 13 յախճապատկօք Ձ, + շուրջ Բ. եղեալս] եղեալս Գ. ազգի] Է
 14 բնակիցիմք Ձ. զկէսս] զայլսն Ձ, զայլո Ը
 15 արդօք Գ, արդէօք ՁԷԸ, + եւ Բ
 16 սիրաւոյաց Ա, սիրողացն ՁԸ, սիրողաց Է. այլն Գ
 17 պատառատուն Է
 18 եթէ] թեւ Գ. փափկացուցանեմք Ձ
 19 սգեստօք Գ, զգեստօք ՁԸ. աղփեցելովք Գ, փաղփացելօք Ձ, փաղփաղելօք Ը. բեհե-
 ցուց Ձ
 20 անկուածօքն ՁԸ. ամաշեցուցանիցեմք ՁԸ
 21 վայելիցեմք Գ. վասն զի] քան զի Գ. զամենայն] Գ. զյաւելորդսն Ձ
 22 ի] + մեզ Ը. ի մեզ ի ներքս Ձ
 23 ցեցոյն Ձ. ժամանակի որ] ժամանակաւոր Է
 24 կերակրօքն Ը
 25 մերոց ԲԳ. դրացս Բ. արիւն Է
 26 ունելով] լինելով Ը. ձայն Է Գ
 27 ոտիցն Ը, + ի Է

- 1 առութեանն Ձ. ի] եւ Բ
 1-28 գնալոյ... ընդ] ԴԵԹ
 2 զծանրագոյնս] զծայրագոյնս Գ, զծանրութիւն Ձ
 3 հաշմութիւն ՁԸ, հաշտութիւն Է. հային ՁԸ
 5 բարձր] բարձի Բ. ամբարձելոց Ձ
 6 եւ] Ը. հպելեացն Ը. վերարկուացն] վերակացուացն Գ. թեթեւ ՁԸ
 8 սրսկեալ Ձ. անուշ ՁԸ. իւղովք] ՁԸ, իւղօք Ձ
 10 արձակեալս Ձ
 12 զոշոտեցելոցն Բ, զօշոտեցելոցն Գ. զկամեալս ԳԶ. զբաժակն Ձ
 15 օդաւ Ձ. մարմնոցն Ձ
 16 մսոց ԲԶ. յամենեցունց Ձ
 17 տարերաց Ը. ի²] ԲԸ. ի³] Ը
 18 հացարարացն] ԲԶ. մենքանայիւք ԱԷ
 20 զըսկըզբնաշարն Է
 21 խափանեցելով կերակրօքն ՁԸ
 22 յարբեմալ ՁԸ. թակոյկք ԷԸ
 23 թէ] Ձ
 23-28 թէ եւ... ընդ] Ը. քան ... ընդ] Ձ
 24 այսոցիկ] այսորիկ Գ
 25 տուգանօք Գ
 27 կարծել] գործել ԱԶԷԸ

- 1-17 որովայնի... Է] Ձ
 1-17 որովայնի... զինչս] Ը
 1-29 որովայնի... մերոց] ԴԵ
 1-6 որովայնի... ունին] Թ
 2 ո] ով ԲԳԷԹ
 3 ախտի] Բ. դժուարագունի Գ
 4 ընդ] Գ
 7 լիեալք Ա
 8 ինձ] ինչ ԱԲԳ

9 մի] Թ. տարակուսեալ Թ. եթէ ոչ ազնիցեմ] Բ

10 կերակրոցն Թ. ունել] ընդունել Բ. մի] Բ

11 յարկով Թ. կարկառիցեմք Թ. տայցեմք Թ

12 սգեստուն Գ. հանգուցանիցեմք Թ

14 երթիցեմք Գ

16 բարձրացեալք Թ

16-17 եւ... ճոխացեալք] Թ

18 բարիոքն Գ, բարուք Թ. սրեաց Ը

19 ինքեան ԶԹ

20 գորայն Թ

21 գարոյ Թ. խորշակի ԶԸ. եւ] ու Է

22 վաստակիցիմ ԶԸԹ. շինիցեմ ԶԸ. մամոնայէ Զ

23 զոգի ԶԸ, զոգիս Թ. բան ընկալայց] Թ. ընկալայց] կալայց Գ. զորոյ Զ

24 չարարն գանձեցից Թ

25-29 ոչ... մերոց] Թ

26 յանցաւորութիւն Գ. զոշորութիւնն Ը. գմարդկայնոցս Է

29 ինքնաբաւ] ինքն անբաւ Զ

1 ի միում] իմում ԱԲԴԵԶԷԸԹ

1-15 իրացս... գործելով] ԴԵԹ

2 ի] + միում Ը. հողմոյ Ը

3 կացելոյ ԶԸ. նախ] նա Զ. խոր ԶԸ. գնացելոց Գ, գնացելոյն ԳԸ. գիշերոյ ԲԶԸ, գիշերի Գ

4 երագոյն Ը. որոյ Ը. զաւազ] + հարկանեն Գ

5 հարկանեն] արկանեն Զ. խաղալեաւ ԶԸ. բարաւորեան Գ, բարութեան Զ, բարութեանն Ը

6 հաւատալոյ] հաւատոյ Է

7 կարգօքս Ը. զոր ԶԸ

8 սիրէ ԶԸ. յերիցն] յերկից Զ, յերկուց Ը

10 աստուած Բ. զբարեպաշտսն Գ

11 համակութիւն] համակամութիւն Բ, համարձակութիւն Զ. ունելով ինքեանն Զ. ինքեան Ը

12 իրի իմն] իրում ԶԸ

14 յաջողապէս] յառողջապէս Զ

16 ասէ] Դ. յիմաստութիւն Ե. իր ԴԵ

16-17 եւ մի... իրով] ԶԸԹ

17 փարթամութեանն իրոյ Ե

19 միումն Դ, + և ոմն ի Ե, + ի Դ. զարութենէ Դ

20 քաջառողջութեամք Թ. եւ] Գ

21 միով] Ե

22 գովելիք] դրսովելիք Դ. են] Դ

23 փքացեալք Գ. յայտոսիկ] յայցանէ ԶԸ, այտոսիկ Թ

24 ախտացելոյն Ե

25 ամբարեալ Դ. հոսանիւթք Դ

26 եւ որպէս խաղբուեալք] Ե. որպիսի Գ, + ի Է, խաղբեալք Գ, խաղբուրեք Դ. յայլս] յայս Զ, այլ Թ. եւ փոխագրեալք] Թ. փոխադրեալք ԴԵԶԸ

27 այնպիսի Զ. ունաղին Ա. ունօղին Է որպէս] որ Թ

1 փոփոխեալ Թ. կայունք] կացուն Բ. մնացականք ԴԶԹ

2 երբեկք Դ. ոչ փոփոխեալք... վազեալք] Դ. հաւատացելոցն ԲԵԶԸԹ, հաւատացելոց Դ

3 յուսոյ ԲԵԸԹ, յուսոյն Դ. եւ] Զ

3-16 այլ... ձգելով] ԴԹ

5 զայդ] զայլ ԲԶ

7 ի վայր և ի վեր Զ

8 զըմբոնելն ԵԶԹ

9 գնացելովքս ԲԳԵ. փախուցելովքս ԶԸ

10 հանդերձն Զ

11 արդեալք] Գ, արդեօք ԶԷԸ. բարեգործելով Զ. մեզ] + ինչ արդօք Գ. եւ] Ե

- 12 հեշտութիւն հաշտութիւն Զ
- 13 զի] + եւ Բ
- 14 կարացեալ ԶԸ. եւ] Զ
- 15 ալս] ԶԸ. պատկերին ԶԸ. լուեալս] տուալս Գ. զվերինն Ե
- 17 ո] ոհ Դ, ով Ը. եւ] Է ո] ով ԶԹ զանց] զանձ Թ. ո] ով Զ
- 18 յարիցէ ԴԸ. իբրեւ] + ի Է. զհետաւորացս ԶԸ. զմատ] զմտաւ ԵԷԹ
- 19 ածցէ ԶԸ. եղելոյ Ե. ո] Թ, ով Զ
- 20 զերևեալն Դ, զերևեալս Թ. երթայցէ ԴԹ. եւ] Գ. արհամարհեացէ Բ
- 21 զճշմարտութեանն Դ. զստորին] զստուերին Գ, ստորինս Թ
- 23 խոր Դ, խորոց Ե, խորոցս Զ, խորոյ Ը, խորոցն Թ. զհոգին Զ
- 24 զկանսն յաիտենից Դ. ո] ով Է
- 25 ցնդալի Դ. ի] Դ. փարթամութիւնս + և ԶԸ. ոչ Թ
- 26 տեսանելին Ե, + ստանալցէ Ե
- 27 հատանող] հաւանող Զ. զլաւագոյնսն Զ
- 28 սիրտի Դ. դիցէ Դ

- 1 տրտմութենէ Դ, տրտմութեանցս Ե. փախիցէ Դ, փախիցի Ե
- 2 խնդրեացէ ԴԶԸ, խորհիցէ Ե. եւ] Դ. զաշխարհն Դ. խաչելեալ Զ. յառնիցէ] յարիցէ ԴԵ
- 3 վերանացէ Դ + յերկինս Դ. փոփոխելոց Բ, փոփոխելո Գ, փոփոխելոյ ԴԶԹ, փափաքեալ Ե, + ալս Ե. խաբարէից Ա, խաբեբէից ԲԳ, խաբէից Է
- 5 լինի Դ
- 6 ինքն] + մեզ Գ. Դաւիթ] + թէ Ե. ի] քարոզի ԱԲԳԶԷԸ
- 7 բազմութեամբ Դ. սիրաւոյս Ա, սիրողս Է
- 8 ստութեան ԶԸ. ունելով Զ. զերևելիս ԴԶԸ
- 9 եւ գինւոյ] Դ, գինոյ ԵԹ
- 10 կարծել] գործել Դ, կարծեալ Ե. սոյն Թ. Միքիաս ԲԶ
- 11 ի] Դ. եւ ի... բարեացն] Թ. կարծելու բարացն Դ. վեր] վերայ ԳԴ. յարուցանելով] յարակից] առնելով Ե
- 12 լերինս Թ, վերինսն Դ. յաիտենական Դ. վասն] Գ
- 13 ալս] + քեզ Դ. անդրէն Գ. եւ] Թ. սակաւ] սկսաւ Դ. սակաւ ինչ] տակաւին Ե, + և Ե. բանի ԳԵ
- 14 փրկիչն ԴԹ. ոմանց] Թ. ասելով] Դ
- 16 իմանացէ Դ, իմանայցես Ե. ոք] Ե. արդեօք ԶԷԸԹ, արդեաւք Դ. տնկեալս յինքեանս և յերկրէ Դ
- 16-17 յերկրէ եւ երկրայնոցս] ԶԹ
- 17 յերկրայնոցս ԴԵԳԹ. յերկնայինս Դ
- 18 բանին] + և Ե
- 19 ընկեսցուք] տնկեսցուք, բարաւքն Դ, + են Ը. է] Դ, են Զ. միայն] ԳԶ
- 20 ողորմութեամբ Ե + և Ե
- 21 անդիկքն Գ. հոգոյ ԴԹ. մարմնոյս Դ
- 22 յորովայնէդ Ե, + և Ե. հոգոյ Դ, հոգւոյդ ԳԵ. նուիրէ Դ
- 22-23 յափշտակեա... բոցոյն] Դ
- 23 ստորնոցս Ե, ստորինս ԵԸԹ, ճարակաւ Ա, ճարակօղ Է. բոցն Ե, բոցոյ Զ. բոնաւորէ Դ
- 24 աւանդայ Դ. երթանց Թ. կենացս] աղոյս Դ
- 25 յետ] հետ Թ. այսոցիկ] այնորիկ Դ. զյովովդ] յաւելովդ Դ
- 26 եւ որ] Թ. յամենայնէ, Դ. ամենայնի Զ

- 1 զգոյսն Դ
- 2 ինքին Դ. յաստուծոյ Դ
- 3 ներք քերես Դ
- 4 աստուծոյ ԵԹ. է] Թ
- 5 ընքեան ըստուերն Ա. զստուերն անցանելն Դ. եւ] ԶԹ. որքան] քան Դ
- 6 մատչիմ Թ. մերձ] Զ. ընկալեալք Բ
- 7 մեծութեան ԴԵԶԷԸ
- 9 արտաքու Դ. ի] Գ. նորայնոցն Դ. առաւել] Դ
- 10 գոյդ Դ. տուր... իմանալդ] Դ. աղոյդ] հոգւոյդ ԶԸ
- 11 ինքդ Դ. ճանաչել ԴԹ, ճանաչելն Ե. յուսալդ Գ

- 12 զուգապատրիսն է. հայելի] + է ՁԸ. առակա] արիմակա ԲԴԵ
 13 աստուծոյ] + և Ե
 14 ուստի] + է ՁԸ
 15 յումէ] յորմէ Դ, յումմէ Ձ. զի... զերեւելիս] Դ
 16 ո] ով Ձ. զարեգականն ԵԸ. զընթացս Ե. զլուսնոյ Թ
 17 բազմութիւնն ԴԵ. որ յայտսիկ] և յայսմ Դ. յամենեւին] յաման Ը, ամենեւեան Գ, յամենեւեան Ե
 18 իբրեւ ի] երևի Դ. նոյնպէս] այնպէս Դ
 19 փոփոխումն Թ. զտարեաց] զտարերց ԳԵԹ, զտարերս Դ
 20 գիշերու Դ, զգիշերոյ ԵԶԹ, գիշերոյ Ը. զուգամասնութիւնս Գ. զքոյս Դ. զաղոց Դ, զողոց ՁԹ. զցընդումն Ա, ցնդութիւն Ձ
 21 եղելոյն Ե, եղելոցն Թ
 21-22 զլուծելոյն... զհողմոց] զերկայնութիւն գետոց զլուծելոց և զկայուն եղելոցն և Դ
 22 զհոսումն Դ, հոսումն Թ. զանձրևս] + և Դ. զերկրագործութիւն Դ. զկերակուր Դ
 23 զարեւն] Բ. զբաղաբականութիւնս] Բ, զբաղաբ ապականութիւնս Դ. զկեանս] զկանքս Դ
 24 ընդեալս Դ. զանգութիւն Բ, զցանկութիւնս ԴԵԹ, զյանդգնութիւնս Ձ, զցանկութիւն Է. ազգակիցս ԴԵԸԹ
 25 են] Ձ. ընդեալք Դ. կէս Դ, կէսն Ձ. կերակուրս Դ. տուեալ ՁԸ
 26 ամենեցուն] Ե. կացուց ամենայնի Դ. երկրայնոցս Ա, + եւ Ե. զմի Դ. ըստ] Դ
 27 ամենեցունց Բ. նախապատիւ ես] նախապատուես Ձ. ո] ԲԹ. քան] նախ քան Ե. պարգեւեաց] պատուեաց Բ

- 1 ոչ] ո Դ. ի քէն] Թ
 2 արդ] Թ. զկէսն ԵԹ.
 2-28 եւ արդ... այսոքիկ] Դ
 3 վստահացեալք ՁԸ. ոչ ինչ... բերիցեմք] ՁԸ
 5 յերկայնոցս Գ, յերկրայնոցս ԵԶԸԹ, + զմեզ Ե. զազանացուցանեմք ԳԶ
 5-28 եւ...այսոքիկ] Թ
 6 փափկութեանցն Ը. ապականիմք Գ. մոլելոց Ե, մոլեցելոց ՁԸ
 8 շահեցաք] հաշեցաք ՁԸ. լիեալս Ա. կարծիցեմ Ե
 9 ազգք Ձ
 10 այլ Գ, այլոց ԵԶ, բարձրագոյն Ձ
 11 եւ] ու Բ. ներքոթն Ձ. այն] + և Ե
 13 որո Գ
 15 չար Բ
 16 ասէ ԲԵԶ
 17 որք] որ ԵԶԷ
 19 դառնապէս] Ե. աստ] Բ
 20 Ամովս] Բ+դառնապէս աստ Բ
 21 շաբաթ Ձ
 22 որովք] ով որ ՁԸ. մեծամեծք Ձ
 23 ամօս Ձ
 24 եւ] Բ. կտրէ] դնէ Ե
 25 գահոյից] Ե. փղոսկրեայ Բ, փղոսկրեայց Գ. յառաջին Ձ
 26 որթութ] որդովք ԳԵ, որթովք Ը. յանդեոցն Գ, յանդեոց Ե, յանդոյ Ձ, յանդոց Ը
 27 նուագարանց Ը
 28 եւ մնացական գոլ Ե. եւ²] ԲԵ

- 1 ինչ] իսկ Ե
 1-28 դժնդակագոյնք... առաջնոյ] ԴԹ
 2 յագեցութեան] յանդգնութեան Բ, յագութեանն Ե. աւելոյր Է
 3 եւ²] զի ԵԶ
 4 արհամարհեալ Բ. այսոքիկ ՁԸ. դժուարել Ձ
 5 միանգամայն] միանգամ Ե
 6 մեղուցելոյն Ը
 8 ծագէ+առ Ը

- 9 ցամաքայնոցս ԵԶ. ամենեցուն] ԶԸ. յընդարձակ Ե. զաղբիւրս Գ
 10 բնութեանդ] Ե, բնակութեանդ Բ
 11 բնութեամբ Ե. ջրային] + և զանդս թոշնոց բնութեանց Ե. կալոյ ԶԷԸ
 12 կալեալս] + և Ը
 14 զբնութիւնս ԲԶ
 18 եւ¹] ի Ե. ծանաւութիւնս Զ
 19 ամբառնա Գ. զյանն] զօնն Ե
 20 զողորմութիւնս Ե, զողորմութիւն Զ. եւ] + ապա Գ. ատելորդովք ԶԸ
 22 զայն] Բ
 23 զոր ատեմ] Բ. այսպիսիք Զ
 24 ի միասին] ԵԶԸ
 25 ասէ] Բ
 26 այսպէս] այնպէս Ը. եստեղծն Զ. զմարդն] Գ
 27 պատուիրանին] Բ. կեալ] կալեալ ԲԶ, կալ ԳԵ
 28 շնորհիլ ԵԶ. առաջին Գ

- 1 ազատութիւն] առատութիւն Ե
 1-27 սերմանն... աշխարհի] Դ
 1-7 սերմանն... ազնականութիւն] Թ
 2 այսորիկ] այսոքիկ Ը
 3 հեռ Զ
 4 քարշել Ե
 5 զյանդգնութիւնս ԲԳ. յազգակցութիւնն Զ
 7 բռնաւորութեանն] բռնութեան Ե. հայեաց ԶԹ
 8 օրէնսն Թ. վերջինս Թ. բաժանմունս Զ, բաժանումն Թ. ի] ԲԿ
 9 ի] Զ. արարչին Զ, յարարչին ԳԹ. ազնեա] աւանդեալն Թ
 10 պատուեաց Բ. յինքենէ ԵԶ, ընքենէ Է, յինքենէս Ը
 11 անպատութիւն Բ, զանպատութիւն Զ, զանպատութիւնն Թ
 13 գայթազդեաց] Ե. զխորտակեցելոյն ԵԹ. է] Ե
 14 աշխատեցելոց Ե, զաշխատացելոյ Ը, ինչ] Ե, ինձ ԸԹ
 15 ցողութիւն] + և Ե. կարատելոցն Ե, կարօտելոցն Զ
 16 յատարացն] + ի Զ. ձեռն Թ. քոյդ Ե, քոյն Թ
 18 առաքինութեամբն ԵԹ. եւ] Զ
 19 թշուառացելոյն ԶԸ. ողորմութեամբն ԲԵ
 22 միւսն] + ի Ե. բարի գործէ Թ
 24 ողորմեցան Զ
 25 տալով] տէր իսկ ետ Ե. մարգարեացաւ Ե
 26 զանգրաւականս Ե. գործեցելոյն, զգործեցելոյն Թ

- 1 առաքեալս] առաքելական Զ
 1-28 կենաց... թողեալ] ԴԵ
 3 ճշմարտութեանս ԶԸ
 4 բաժանումն Բ, զբաժանմունս Զ. բաժանմունս զնորոյս խորհուրդ փրկութեանս Թ. փրկութեան Զ, փրկութիւնս Ը. իսկ] + դու ԳԶԸԹ
 5 իցես] ես ԶԸ. ուղիղ] Թ
 6 աստուած] Բ. ախորժես ԶԸ. մի] զի Ը
 7 նուազեցիս Զ
 8 խնդրաւդին Ա, խնդրօղին ԶԷ + ի ԶԷ. զբողորան ԱԲԳԷԸԹ
 9 աշխատաբար Բ
 11 զորս Զ. ունի] ի Զ
 12 սերմանն Թ. ի] Է ԶԸ
 13 գայ] քոյ Ը. կապերթ Թ, կատերտ Գ. դեղ] գեղ ԱԲԷԸԹ
 14 իմաստասիրեմ Թ
 16 լիցիս ԳԶ. յախտէն] յուխտէն Գ
 16-28 թեպէտեւ... թողեալ] Թ
 17 սնոտուովք Բ, սնոտիւք Գ
 19 զքեզ] + և Ը

- 20 բանք] Բ
- 21 այնպիսիքն Գ
- 22 ո] ով ԲԳԶԸ
- 23 մի] + ինչ Բ
- 25 խորհրդո Գ. անտես] զանց ԲԳ
- 26 զանցանիցես] զանց արասցես ՋԸ, զեղբայրսն Ը
- 27 իբրեւ] եւ Բ. ի] ԲԶԷ. հրաժարեալեացոյ ՋԸ

- 1-27 Է... չափաւորագոյնքն] ԴԵԹ
- 2 զքեզ] Զ. այսպիսիովքս Բ. թաղանձեցուցից ԳԶԸ
- 3 պատճառ] ՋԸ, պատճառք Գ. զքեզ] Զ. օտարին Ը
- 6 եւ] ՋԸ. մարմնոյ ՋԸ
- 7 գնասցէ Գ, օգնեցէ ՋԸ
- 8 զանկեալսն ՋԸ
- 10 յինքենէ ՋԸ, ընքենէ Է. անմարդութեան Բ
- 11 որոց] որում ՋԸ
- 12 զանցարարաւղացն ԱԷ. զայլո Գ
- 13 ինչ] ինձ Զ
- 16 ունիս ԳԶԸ. հիգացելումն Բ, հիքացելումնոյ Զ, հիքացելումն Ը. դեղն] իղն Ը
- 18 քեզ] Բ
- 19 մարդ ՋԸ. ով մարդ] ՋԸ
- 20 քեզ ՋԷ. անդէն Բ. հրամայեցին ՋԸ
- 21 եւ] Զ. խորքովք Ը
- 22 կրկնակովք Բ. ոչ] որ Ը. գտեալ ՋԸ
- 23 յիմ եկն ի] յիս մեկնի Զ. բանն Զ
- 25 զուգապատուց Զ
- 26 Է] են Ը

- 1-27 առ... պատասեալ] ԴԵԹ
- 2 արդեօք ՋԸ. ասիցեն Ը. իմաստնոյն Ը
- 3 թողումք Ը. ի բաց] Գ. ախտին Գ
- 5 կարծէ ՋԸ. Է] Ը. դիպւածսն Ը
- 6 անմարդութեանն Ը
- 8 ծաւնիք Բ. լիեալք Ա. մերոց ոմանցս ՋԸ
- 9 որքան] քան Զ, այնքան Ը, + քան ԲԳ
- 10 աշխատելոյն Զ, աշխատեցելոյն Ը. զի] + ե ԳԸ. եւ ոտնահար լինին] Ը
- 11 յերկին Բ
- 12 յօդս խօսին ԷԸ. սովորեալք Ը
- 13 նոցա] սորա Զ
- 14 ով] ո Է. զաստուծոյ] զի աստուծոյ Զ. զի] ԲԶ
- 17 բարեօք Զ, զբարւոք Է
- 19 մատակար Գ
- 20 զոր ստացեալն] զորս տացեալն Է
- 22 յայտ Է] յայտնի ՋԸ
- 23 եւ] + եթէ Բ. յինքենէ ԳԶԷ
- 24 գովել Զ
- 25 հակառակք Ը. մեւսն] ոմն Բ, միւսն ԱԷԸ

- 1-28 զիր... յերկրի] ԴԵԹ
- 2 չարութենէն Ը. եւ] ԲԶԸ
- 4 լինէր Գ. եւ] Ը
- 6 երկայնագոյն Զ. թուեալ Բ
- 7 ո] ով ՋԸ. անձրեաց ԳԶ
- 8 արդեօք ՋԷԸ. առ] Գ
- 9 խորս ՋԸ
- 10 աստուածայնոյն Բ
- 11 միայն] Գ

- 12 եւ] + ընդ Գ. դժուարագոյնս Ը. ով] ո Զ
 13 անքննելի ԲԳ
 14 անհետազօտելի Զ, + եմ Զ. ճանապարհք Ա
 15 ո] ով Զ. ո²] Զ. իմաստուն ԲԳԶ
 16 անհասանելին Գ. գշափն ԶԷԸ
 17 ո] + ոք Բ. արդեօք ԶԷԸ. եւ] ԲԳ. յահուր] յախոր ԶԸ
 18 զաստ ի] զաստին ԱԷ
 19 ի] Ա
 20 եւ առ] Ը
 21 ճանապարհաւ Զ. առնել] ունել Զ. լաւագոյն ԶԸ
 23 որում] + եւ Բ
 25 դատաստանաց Գ
 27 մարմինս ԶԸ
 28 բարձրաւանդակք Բ, բարձրաւանդակք Գ, բարձրաւանդակս ԶԸ. յերկրի] Ը

- 1 ի վեր] Ը. գեղեցկութիւնք ԶԸ
 1-27 ի վեր... անտեսանելի,] ԴԵԹ
 3 արուեստին] ԶԸ
 4 պատշաճեալ ԶԸ. խոստովանի Զ
 5 պատմութեանն] Գ
 6 որպէս] + և ԳԷ
 8 ախտից Զ
 9 ընքեանց Բ
 10 թմրեալք Է
 13 արդեօք ԶԸ. աղաչելոյ Զ. քան] + եթէ ԲԳԶ. իմաստնագոյնս] + քան Գ
 15 գիտութեան Բ. մաքրութեան Բ
 16 ստոյգապէս Բ
 18 հանճարութեամբ Զ
 19 զվայրապարսն ԲԶ
 20-21 արդարեւ] արդար եմ Զ, յարդարեմ Ը
 22 անլուծանելիս Զ. ի]Զ. յարմարաւոյաց Ա, յարմարօղաց Է
 23 զմերսս Բ, զմերստ Գ. եւ] + ի Է
 24 անմոլորից Զ, անմոլորիցն Է, անմոլարից Ը. ճանապարհակեցութիւնն ԶԸ
 26 ոք] Գ
 27 որքան] որ Զ. նոցա] Զ. նախախնամութիւնն Բ

- 1 անուանս Գ
 1-27 տեսանելի... դիրաւ] ԴԵԹ
 3 մատակարարել] մատանի արարեալ Զ
 4 որք Զ. կարօտս ԶԷԸ. եմ Զ
 5 զարհուրեալ ԶԸ. քաջալաւագոյնս Զ
 7 յոլովս Ը
 8 ընկեցին ԳԶ
 10 իմաստունս] ի մասունս Գ. փոխեցին Զ
 11 առապելովք Զ. ստուերովք Բ
 14 բանաւարս Ա, բանիւ Բ. լիեալս ԱԶԸ. մեզ ԶԸ
 15 լեզուացն ԶԸ
 16 սնոտիովքն Բ, սնոտովքն Գ
 17 արդեօք ԶԷԸ. ոչ] ինչ ի ձեռն Զ. ուրուք] որուք Բ
 13 յարմարաւոյի Ա, յարմարեցուցանողի Գ, յարմարօղի Է
 19 զամենեսեան Բ, ամենայն Ը. նախախնամաւոյ Ա, նախախնամողն ԶԸ, նախախնամօղ Է
 21 ոմեքէ] իմեքէ Զ
 23 մերոցս իրացս Ը
 24 զմերն] զսերն Գ
 27 սքանչալցեմք Գ. դիր Զ

- 1 դժուարահասանելի ջլ
 - 1-3 արհամարհելի... հասմանէն] Դ
 - 1-28 արհամարհելի... սպառնան] Ե
 - 3 հասմանէն] հրամանէն Ջ
 - 4 այսորիկ] այնորիկ Ջ. առողջութիւնսն Թ
 - 5 հոսեցելումն] խօսեցելումն Ջ. զսիրտ Ջ. որ] Ջլ
 - 6 բարիոք Գ, բարիօք Ջ, բարուք Թ. հոսմամբն] հասմամբն Ջ. անկեալ] Թ
 - 7 զանձինս ԴԹ. վատնիցիմք ԴԹ
 - 8 ուրուք]Գ. դատապարտեցելու Դ. եւ ատեցելոյ] Թ. ատեցելու Դ
 - 9 եւ] Դ. արհամարհել] + և Թ. զանմիտն Դ. որոց Թ
 - 12 զառողջագոյնսն] զյառաջագոյն Դ
 - 13 տուրնջան Դ, տունջեան Է. բացարթեազ] արթայ Դ, օթեաք Ջ, բացօթեայք Թ. վիրաւք] վարիւքն Դ, վիրօքն Թ
 - 14 բարեկամօքն Թ. վտանկալ Դ. զանիրաւսն Թ. ճոխութիւնսն Դ. յղարկեացուք Դ
 - 15 տարծանի Դ. յիրաւի ի բաց] յերկիւղի ի բոց Թ. բաց] բոցն Բ. բոց Դ. հայցէ] հացէ Դ
 - 16 զովացում Ջ. զիմաստունն Դ
 - 17 որով] + զսուրբ Գ, + Դ. Ղազարոս] իմաստասէրն Թ. ապրէր ԳԹ. գոգն ԴՋլ
 - 18 և ինձ Դ. մարդասիրութեան Դ, մարդասիրութեանն Ջ
 - 19 եւ... բարեգթութիւնն] Դ. բարեգթութիւնն] բարեգործութեանն Լ. այսպէս ԴԹ
 - 20 ըմբերանիցիմք Դ, ըմբերանիցիմ Ջլ. բանիցն ԴՋլ. տացուք Դ. եւ... տայցենք] Թ
 - 21 բայց քան] զայնքան Թ
 - 23 եւ] ԳԴ. նորա] նմա Դ. հայրազատութիւնն Դ. եւ] Դ
 - 24 երկից Ջ. ատելով] ատելով Լ. կարատելոցն ԴԼ. որ հոգովն սրբովն Դ
 - 25 կէս Դ
 - 26 նուազք ԴԹ. իրք ԴԹ
 - 28 յառաջինս Դ, յառաջինն Լ. զայսոսիկ] զայնոսիկ Գ. եւ]Դ. յրողորեն] + և Դ, + առաւել ևս և Թ
-
- 1 սպառնան] + և Դ. է] ՋԷԼ. զի] + և Ջ. զուղղեալն Բ
 - 1-28 երբեմն... եւ] Ե
 - 3 թշուառութեանց Դ. աղքատութեան Բ. տնանկին] աղկաղկին ԱԳՋ, աղաղակին Դ, աղաղկին Է. յարաց Դ
 - 4 ոյ] ով ԳԴԼ. ո ոչ... Տեառնէ] Դ. յարուցելոյն ԲՋլԹ
 - 5 մոռանար ԴԷԼ. զաղքատն ԳԴ, զտնանկն Է. ի բաց] Թ
 - 6 բարձրութեանցս Ջլ, բրաձրութիւն Թ
 - 7 անհաւանիցն] անհաւատիցն ԳԴԹ. եւ] Է. արձակել Դ, արձակեալ Ջլ
 - 8 զաղաղակս Դ. աղքատաց] տնանկաց Լ. մոռացաւ Թ. եւ] Ջ
 - 9 հալին] նալին Թ. զարտևանունս ՋԹ. լատագոյն Դ. են] Թ. տիրականք] սիրականք Դ, տիրականեն Թ
 - 10 լիեալ Ա
 - 11' ոք] Թ
 - 12 ասիցէ Թ. արդեաւք Դ, երբէք Ջլ, արդեօք ԷԹ. զրկելոցն ԴԹ, + և Ջլ. այսոքիկ] այնոցիկ Թ. աղկաղկաց] աղաղակաց ԳՋլ, աղաղակացն ԴԹ
 - 13 այն] այս Թ. ընդոստուցէ] ըստուստուցէ Դ. ի] Դ
 - 14 որոշ] որոց ՋԹ. զրկելոց ԴՋլ. բան] Թ. ընդունաւոյց Ա
 - 15 յատուել Դ. շնորհն] շահն Դ
 - 16 զարարիչն որ] զարարիչ նորա Է. արարածոցն Ջ
 - 17 յործամ] Բ. լուիցես] Բ, լսիցես Դ, լսես ՋԹ. դիպեցան] + ի Դ. զերկուսան Դ
 - 18 կարծեացես Դ
 - 19 ոչ է] Ջլ. ոչ] + յայլ Թ. է] են Դ. յայտնէ Ջլ, յայտ է Թ
 - 20 աստուծոյ] Բ
 - 21 թախանձես Ջ
 - 22 ամբարձիս Ջ. զիջանիցես Ջ, ջանիցես Թ. եւ լինիցիս] Դ
 - 23 գքեզ] Դ. զինքն Դ
 - 24 ոյ] որ Դ. այսպիսի] այնպիսի Գ
 - 25 տոհմականաւք Բ. ողորմութեամբ ԲՋլ

- 26 լուսացուք լիցուք Ձ. բարիք Գ, բարաւք Դ. անառովն անառովն Ձ
 27 զոգույն ՁԸ, զոգոցն Թ. աղտ] ախտս Գ, աղտն Դ, ախտս Ձ, աղտս Ը, ախտ Թ
 28 համեմատութիւն Դ. բարեգործեանն բարեգործութեանն Բ, մաքրութենէ Դ

- 1 է ի] և ԴԶԸԹ. վերք] վեր ՁԸ
 1-28 զարհուրելի... տանելի] Ե
 2 խխայթելք Գ. հոգոց Դ, ոգոց Թ. արածոյ] այրածու Դ
 3 պաղաջումն է. մաքրեն Գ. են] +քեզ Բ
 4 բժշկաւորին Ա, բժշկօղին է. մերն Դ, +վիրաւորելոյն Թ. եւ չարչարեցաւ] Թ
 5 անդամոցն ԴԹ
 6 այնքան] այն Գ. ոգոցն ԴԹ
 7 յերուսաղեմէ ԳԶԸ. յերեքով Դ. զիջալն Դ
 8 առեալ] Ը. ասելս Դ
 9 անսգամութեան Գ, անքսգամութենէ Դ
 10 եւ] Բ. ոչ] ԳԴ. հայել հայել Դ, հայցես Թ. ոչ] Թ
 11 գտալ Դ, գտեալ Ձ. զբշկութենէ Դ. ավախ Գ. ի] Է
 13 աղաչալ Դ. նմանաւ Դ, նմանեալ Թ
 14 նուազաւքն Դ. բժշկեցեր Ձ. ասէ Թ. անձին քում] եթէ Դ. քում] քո Գ
 15 փրկութիւն] Ձ. հաւատ ԴԶ. կեցոյց ԳԴԶԹ. զքեզ] եւ եմ Դ. ողջ] առողջ Ձ
 15-17 եւ³... մարդասէր] Թ
 16 զմարդասիրութիւն Դ. զբանսն Գ, բանս ՁԸ. վշտացեալն ՁԸ
 18 երանի] +է Ը. ասէ] Թ. ողորմեացին ԲԹ, ողորմեացեն Դ, ողոր Ձ. ողորմեալք լիցին]
 ողորմութիւն գտցեն Դ. լինիցին Թ. դուն] տուն Ը
 19 յերանութիւնսն Ձ, երանութիւնս է. ողորմութեան Դ, +ասէ Դաւիթ մարգարէն Թ. եւ] Դ
 20 զտնանկն] Թ, քաղցր] +է Դ
 20-21 եւ զաւր... փոխ] Դ
 22 լիցուք] կոչեցուք Ձ, տեցուք Ը. ասիցես Դ
 23 երդ Թ. վերստին] վաղին Դ
 24 բարեգործութենէ Դ. սա միայն] սակայն Դ. զապաղումն ԴԹ. մարդասիրութեան ԴԹ
 25 բրդա Դ. քաղցելումն ԳԴԷ. զաղքատսն է. անյարկս] յանարգս Թ. ի ներքս] Բ. տար-
 ցես Դ
 26 այսոքիկ] այսու չիք իիք Դ
 26-27 զի... զուարթութեամբ] Դ
 27 պատրաստութեամբ] +զի ողորմին ասէ զուարթութեամբ Դ
 28 անշնորհն Դ, անորոշ ՁԸ

- 1 է] Դ. զբարեգործութիւն Դ, զբարեգործութիւնն ՁԸ. բաց] բոց Դ. բարձցես] +ասէ ԴԶԸ.
 զկնիոն Դ
 1-16 է այլ... բժշկեցին] Ե
 2 ասէ] ԴԶԸ. եւ] Ը. զձեռնակծութիւն Դ. զընշութիւնն Գ, զընծութիւն Դ
 3 կամ] Թ. զերկուանալն ՁԹ, +կամաւոր Թ. զբանս Թ. լինիցի] եղիցի Բ, լինիցիս Ը.
 իբրեւ] +լիցի Դ, զմեծ ՁԸ
 4 է] Բ. այսոքիկ] այսոքիկ Դ. ծաւալեցէ Ը
 5 ծագեցէ] հասցէ Դ, ծագեցի Թ. փափեցի Դ. լուսոյն ՁԸ
 7 պատկառեմք ՁԸ. եւ] ՁԸ. Քրիստոսի] ՁԸ. արկեղէն] երկեղէն Գ, երկիւղէն Դ, յար-
 կեղէն ՁԸ
 8 պողոսէ ԴԶ. պետրոսէ Դ, +ի Դ
 9 յերիտասարդացն ԴԶԹ
 10 որ Դ. զինչս Թ, + նորա լիով Թ. տալով] Թ, թողլով Դ. աղքատացն ԴԶԸ. սահմա-
 նեցին Ձ, սահմանադրեցին ԸԹ. արինադրեցան] սահմանադրեցան Դ, օրինադրե-
 ցին ՁԸԹ
 11 կարծիցես] կարծեցի եւ Ձ, կարծելի եւ Ը, կարծեցես Թ. լիեալ Ա, լիալ Բ, լինել Գ,
 մարդասիրութիւն Դ. իրքն Դ
 11-12 բաժանումն... կարծելի] Դ
 13 կացուցանաւէն Ա, կացուցանօղէն է. թշնամանէն Դ
 14 զհրաժարեցուցիչսն Դ
 15 այն ի] այնու ԳԶԷԸԹ, այսու Դ. զՔրիստոս ի Դ

17 եւ] Է

19 սգեցուցութ Գ. զՔրիստոս ժողովեցութ] Ե

20 սեղանաւ Զ. անուշ ԴԷ. եղովք Բ, եղով Դ, յեղով Ե, իղօք Զ, իղովք Ը

21 Յովսէփ] Դ. յարեմաթացին Բ, արեմաթացին ԴԵԸ, յարեմաթացի Զ

23 ոսկով ԳԴԹ. կնդրկով ԲԹ. զմուս ԴԶԸ. մոզն Դ

24 կամիմ Ե. զոհս Դ, զզոհ Ե, զզոհն Զ, ամենեցունց Ե

25 զքիրաւոր Դ. պարարտից ԴԵ, զպարարտից Թ. զբարեգործիւնն] զբարեգործութիւնն
Ե, + և Ե. զայս] զայն Ե

26 նմա] Թ. կարատեղոց ԴԵ. այսաւր ԲԴԵ, այսօր Զ. անկեղոցն] + այսօր Թ. զի] Է

27 վնարեցութ Ե. ի] ԲԴ. յաիտենական] յերկնից Դ. խորանն Դ, խորանսն ԶԸ

28 որում] Թ. յաիտեանս] ԳԹ. ամէն] ԳԴԵԹ

